

SZEMBEN A SORSSAL

**Somody István
korrajzos élményregénye**

Az Amerikai Magyar Szépmíves Czéh kiadása

Astor, Florida 1979

ISBN 0-87934-022-2

Library of Congress Catalog Card Number 79-53758

Copyright István Somody
(Szerző hozzájárul egyes részletek átvételéhez)

Millo Printing Co., Inc.
627 Greenwich St., New York, N. Y. 10014

AJANLAS

Elmúlhatatlan szeretettel ajánlom ezt a könyvemet is, — amelynek fontos szereplője — drága hitvesem: Hegedűs Sarolta, a budapesti Magyar Távíratí Iroda és Rádió Sportegyesülete teniszbajnoknője áldott emlékének.

Helyszíni — németföldi — feljegyzéseim alapján New York városában írtam és a Catskill hegységben fejeztem be 1972 augusztusában, — égbeszállása után öt hónappal — mielőtt lelkiüdvéért és emlékezetére Páris-Lourdes-Róma-Bécs-Máriazell-i zárandokutamra indultam...

... És e zárandoklat során imádkozhattam hozzá és érte, mint a leghűbb, legáldozatosabb, háborús viharzásban és nélkülözésben leghősibb hitvesek, anyák, nagyanyák egyikéért, — a világ legősbibb, leghíresebb templomaiban és gyujthattam óriásgyertyákat.

A szerző.

Szerzőről és feleségéről rajzolta házasságuk évében, 1923-ban Budapesten Gyönygyös Béla festőművész, tanulmányként az olajportrékhoz.

ELŐSZÓ

A második világháború utolsó heteiben, 1945 vérzivataros tavaszán — Európa és benne Csonka-Magyarország és Németország pusztulása, nagyrészt rommá válása idején — német földön kezdődik e riport- és élményregény.

A szerző írói, újságírói élményeinek, meglátásainak, adatgyűjtésének, utazásainak, kalandozásainak leírása, az emigrációs és otthoni magyarság sorsának, az egész világ izgalmas korának rajza ez.

Ugy is mondhatnám: a németföldi menekült magyarság küzdelmes élete, az ottani, hazai és a nagyvilág immár múltba merült hullámozó, sokszor tragikus történései elevenednek meg e könyvben, — az események idején történt feljegyzéseim, adatgyűjtésem alapján. Egyszerű, igaz krónikaként. Életrégényemként is.

Mindnyájunk emigrációs küzdelmei mellett — mint krónikás és mint segítő-szervezetek vezetőségi tagja — fokozott érdeklődéssel, figyelemmel kísértem hazánk negyedszázadon át volt államfőjének: nagybányai vitéz Horthy Miklós kormányzónak és családjának életét. A kormányzó német és amerikai fogságának, majd támadások, izgalmak, kiadatási kérések közepette zajló sorsának történetét a bajor Weilheimben, egyben a velünk közeli kapcsolatba került rokonságának életét is feljegyeztem.

A „Szemben a sorssal” hangszalagra olvasott eredeti kötetét a kiadáskor átdolgoztam, kiegészítettem, új fejezetekkel is bővítettem, így ez már második kiadása. Krónikás adatai a jövőendő oknyomozó történéseinek is szólnak, ezért jelzem többször: hol találhatóak részletek. Sok a dokumentum archívumomban, melynek megőrzését a hangkönyvtár s tucatnyi hangkönyvem befogadását az egyetemi tanszékekkel kapcsolatos torontói Széchenyi-könyvtár vállalta. Közülök eddig ötöt másolt s ad tört. kutatók rendelkezésére a Minnesota University. Mindegyikben sok a krónikás, kortörténeti adalék.

A szerző.

A szerző 1944-ben családjával budai otthonukban, melyet 1945-ben az ostrom idején orosz akna rongált.

NÉMET FÖLDÖN 1945 VÉSZES TAVASZÁN

Összedőlt körülöttünk a világ...

A véres-vészes, bombás küzdelem végén a rombolt, kegyetlenkedő túlerő által letiport kis hazából kisodort és szétszórt magyarok — más nemzetbeliekhez hasonlóan — Európa romjai közt nehezen találtak menedékre, hajlékra. Természetesen legnehezebben a legjobban szétdőlt Németországban.

Családommal, — párommal, Zoltán fiammal és Zsuzsa leányommal — nekünk szerencsénk volt, hogy az utolsó percekben gyalogosan kezdődő menekülésünk és a bombától, gépfegyvertől állandóan támadott német vasútvonalakon kéthetes bolyongásunk után a tervezett lapindítás északi városa: Bayreuth helyett a déli, Bodeni tó melletti agyonbombázott Friedrichshafenben magyar katonai alakulatra találtunk. És tisztikarában olvasóimra, rádióhallgatóimra, akik — nemzetőrszázadosi voltomtól függetlenül is — szívesen befogadtak családvédő törzsrükbe és letelepedési engedélyt szereztek a Bodeni tótól északra tíz kilométerre lévő Achberg-Essersweilerben.

És bármily nyirkos, hideg és bűzös volt a raktárhelyiségből alakított szobánk, fontos volt, hogy fedél jutott árva fejünk fölé. Aztán örülhettünk, mikor a bevonuló francia katonák kiszorítottak innen és felkerülhettünk női vonalon az első emeletre, magam pedig fiammal a padlásszobába. Hát még, mikor a franciák elhagyták községünket és átköltözhattunk az előbb elérhetetlen vágyként szereplő szomszéd ház emeletére. Ott nélkülözések közepette is emberi körülmények közt élhettünk, amit nemcsak menekültek, de benszülött németek százezrei nem mondhattak el.

Drága párom iparművészti nivóju szabás-varrási tudását francia katonakisasszonyok németek közt is divatba hozták, magam pedig fakitermelési és hasonló kétkézi munka mellett írodalmi tevékenységgel is foglalkozhattam. Romantikus élményeinkből néhány — történelemmel átszőtt — könyv születik és még több anyagát gyűjtöm össze.

Nagy áldás, hogy szűkebb családuk együtt lehet, de a bizonytalan sors és a még mindig leselkedő sok veszély mellett keservessé teszi életünket az, hogy sokáig semmit se tudunk közeli-távoli hozzátartozóinkról, kedveseinkről.

1945 nyarán azok a német földön élő magyar menekültek,

akik elszakadtak családtagjaiktól, egymásról még semmit se tudhattak. Bár a második világháború magyar földön már április 4-én, német földön pedig május 6-án befejeződött, vonat még nyár közepén se járt, tehát posta sem volt.

Igy nemcsak hazuról nem jöhetett hír, s nem tudhattuk, milyen sorsra jutottak otthon maradt hozzátartozóink, élnek-e, halnak-e, hanem azt se tudhatták a Németországba menekültek, hogy akiktől a menekülés áradata, bombázás, légi géppuskázás itt kinn szakította el, távol élnek-e, vagy esetleg csak a szomszédos területben. Mi se, hiszen a megszálló francia hatóságok egyelőre csak a közeli környékre adtak mozgási, utazási engedélyt, amellyel azonban gyalogosan, kerékpárral, vagy ritkán megszereshető szekérfuvarral lehetett élni.

Az otthoniakról csak jóval később, a következő év tavaszán tudhattunk meg valamit a svájci Vöröskereszt útján. A kinn elszakadtak keresésére egyházi szervezeteink is csak később akcióztak, számunkra az első alkalmat a wageni magyar Vöröskereszt-fiók adta erre, amely kereső-ívet bocsátott ki és ezt megküldte más kerületek Vöröskereszt-fiókjainak is.

A kereső íven mi is közzétettük, hogy keressük családtagjaink közül feleségem nővérének és hugának, Dr. Zámbo Endre tisztifőorvosnak és Gazdig Gyula főhadnagynak, unokahugáimnak, vitéz szovátai Hajdu Jenő alezredesnek és Csanaky Károly alezredesnek, s unokaöcsémnek, vitéz Lőcsey Endre századosnak családjait.

Horthy Miklós kormányzó családtagjai ugyanígy voltak, szétszórtnak, hisz az október 15-iki események során ifj. Horthy Miklóst lövöldözés után a német SS tartóztatta le és vitte fogságba, apját, a kormányzót pedig feleségével, menyével és unokájával „Hitler vendégsége” címen szállították a szép Schloss Hirschberg „barátságos fogságába” München közelébe, onnan azonban — biztosra vettük — az amerikai megszállók nemcsak a kormányzót vitték máshova, hanem családját is. De hogy hova, akkor ezt a mi Bodensee körüli tájainkon senki se tudta.

Ifjabb Horthy Miklós felesége és leányai sem, akik több más rokonnal együtt menekültek hazuról. Ugyanezen a kereső-íven olvashattuk az alábbi keresést is:

„Ifj. Horthy Miklósné (1905) Budapest: keresi ifj. Horthy Miklóst, Horthy Miklósnét, Horthy Istvánnét, Károlyi Viktor grófot, Károlyi Ferenc grófot, Tabódy Istvánt, Markovics Kálmánnét és Petzrik Jenőnét.”

A két oldalon át felsorolt tömegben huzódott meg tehát három olyan név is, melyet otthon mindig kiemelve közölt a sajtó, hisz e három név a kormányzónét, az özvegy kormányzóhelyettesét és az államfő fiát jelentette.

Most, itt, német földön ők is besoroltak a magyar tömegbe, őket is úgy kellett kerestetni, mint a szürke magyar kisemberek sokaságát. Aki keresi őket, az Károlyi Consuela grófnő, ifj. Horthy Miklós elvált felesége, akiről hallottuk, hogy vidékünkön, a tőlünk tíz kilométerre lévő Wangen város melletti kis községben, Isny-ben él két leányával.

Eljött a híre annak is, hogy francia tisztek társaságában látják őket. Lindauban pletykálkodók arról beszéltek, hogy a francia tisztekkel mulatnak, jól élnek, — sőt szerelmek szövődéséről is véltek tudni. Olyan wageni magyaroknál érdeklődtem, akik ismerték körülményeiket.

— Sajnos, az emigráció se tud megváltoztatni kisvárosi embereket, — akik otthon is pletykálkodtak, — válaszolták, — s a kormányzó unokáit is megszólják. Ugy tudjuk, ifj. Horthy Miklósné is éppen olyan súlyos körülmények közt él felnőtt leányával, mint mi. A francia tisztek, kik örülnek, hogy német kisvárosban és faluban franciául is beszélő úri családra találjanak, megfelelő társadalmi formák közt érintkeztek a kormányzó családjával.

Később Wangenben találkozom egy magyar katonatiszttel, aki véletlenül korábban szintén Isny községben lakott és érdeklődésemre így egészíti ki Horthyékról az információt:

— Nemcsak ifj. Horthyné és leányai, hanem én is barátkoztam francia tisztekkel. Ezt nem tűrhette el a franciákat gyűlölő falusi Bürgermeisterünk, aki kiüldözött engem is, őket is a községből. Azon a címen, hogy hivatalos helyiséggé szükség van lakásainkra, elvette tőlünk. Így aztán Horthyék is, magam is kénytelenek voltunk egy másik közeli községbe költözni, ahol lakást kaptunk.

— A sors furcsa játéka, — jegyzem meg, — hogy annak a magyar államfőnek unokáit, akit az ő államfőjük sodort háborúba, itt egy sváb kisgazdából lett polgármester kiüldözi lakásából.

— Sajnos, — jegyzi meg az őrnagy, — ezek közül itt sokan nem akarják tudomásul venni, hogy az ő háborújuk tett bennünket földönfutókká.

Aztán panaszolja, hogy az előző, magyarbarát francia katonai parancsnok által kapott teherfuvarozó engedélyét utóda nem újította meg és engedte, hogy a németek elvegyék kocsiját. Az új parancsnok ellenségének tekintti a magyarokat, pedig az áprilisi francia hivatalos lapban megjelent, hogy semlegesként kell bennünket kezelni, mivel országaink nem voltak egymással hadiállapotban.

— Nem ám, mert a németek rövid idő alatt levertek őket. De Gaulle ideiglenes államfő nem tekint ellenségnek a magyarokat. És a friedrichshafeni és lindaui parancsnok magyar tiszteket

alkalmazott hivatali, katonákat pedig őrszolgálatra. Ezek közül hozta át a korábbi parancsnok tolmács-szolgálatra két fiatal tü-zértiszt barátunkat, Fohl és Bernolák hadnagyokat, akiknek mi Friedrichshafenben sokat köszönhattünk.

Ez aztán, mint később kitűnt, hasznára vált a Horthy-unokáknak is, mint ahogy általában az itteni magyaroknak.

Ifj. Horthyné rokon-keresése egyelőre éppúgy nem hozott eredményt a legfontosabb személyeket illetően, mint a miénk, mert amerikai zónába, ahol olvashatták volna, nem jutott át a kereső-iv.

Persze, nem jutott el Capri szigetére sem, ahova a német fogság után az amerikaiak Kállay Miklós v. miniszterelnökkel együtt ifj. Horthy Miklóst vitték. Erről itteni családja csak később a sajtóból értesült.

Arról is, hogy egyelőre Horthy kormányzó amerikai fogságban van.

Ezt megelőzően arról értesültem, hogy Salzburg környéki magyarok Teleki Mihály gróf v. földművelésügyi miniszterrel élükön csoportot alakítottak és mivel arról értesültek, hogy a kormányzó Grabenstaedt am Chiemsee községben tartózkodik, ahova a müncheni magyar főkonzulátus is kitelepült, megbízottat küldtek hozzá. Arra akarták kérni, hogy mint a nemzeti Magyarország „jogfolytonosságának képviselője”, álljon a menekült magyarság élére.

Megbízottjuk eljutott Münchenbe a nyár derekán és ott tudta meg, hogy a kormányzó amerikai fogságban van. De ennek helyét is tévesen jelölték meg Eisenhower főparancsnok főhadiszállásában. Az az értesülése helyesnek bizonyult, hogy a kormányzó, menyé és kisfia Horthy Jenővel együtt a Münchenhez nem messze lévő Weilheimben él.

FÖHERCEGI PÁR AZ ACHBERGI KISKASTÉLYBAN

Juniusban érdekes élmény volt egy Ilabsburg-főherceggel és szép fiatal feleségével való találkozásom Achberg várában és romantikus élettörténetük elbeszélése, melyben szerepet kapott — Horthy kormányzó is.

Essersweiler egyik üzletében leányom találkozott egy előkelő megjelenésű urral, aki, mikor hallotta, hogy nehezen fejezi ki magát németül, megszólította, azt hívén, hogy francia, — franciául.

Ugyanígy válaszolt leányom, s felvilágosította, hogy nem tartozik a francia megszállókhoz, hanem magyar. Erre magyarul

beszélt vele az ismeretlen ur, s jelezte, hogy ő is élt Magyarországon.

Távozáskor a kereskedő közölte, hogy ez az ur — egy Habsburg főherceg, akiről csak annyit tudott, hogy az achbergi kiskastélyban lakik.

Egyszer aztán fiammal felfedező útra indultam Achberg várába. Utközben találgattam, melyik főherceg lehet: József, a tábornagy, akivel a budai állandó színház létrehozási mozgalma vezetésében voltam együtt, esetleg fia, József Ferenc? — Ezt szerettem volna legjobban, mert vele, mint költővel és Budapest Fürdőváros Egyesület elnökével írásaim és rádióelőadásaim kapcsán jó volt a kapcsolat, — avagy tán Albrecht, aki korábban, mint a magyar trón várományosa szerepelt.

Aztán kiderült, hogy egyik sem, hanem Gottfried főherceg, akivel úgy találkoztam, hogy nagy dorongfát cipelt a vállán, felesége pedig a mi egykori királynőnk, Erzsébet bajor királyi családjából származott.

Feltűnésből, a felfedező utból, a főhercegekkel való találkozásból, elbeszélésükből, s később a főherceg kalauzolásával megtekintett várból, ottani élményeimből „Mélybezuhanás” című, még a nyáron itt megírt könyvemnek ilyen című fejezetei születtek: „A titokzatos főherceg”, „A szép főherceggasszony”, „Fenség, doronggal a vállán”, és „A lovagrend romantikus achbergi várában”.

Pár mondattal itt is utalhatok Horthy Miklós kormányzóval való — nem a legkellemesebb — kapcsolatukra és magyarországi tartózkodásukra. A szép főherceggasszonnyal a várhoz vezető úton találkoztunk, de sejtelmünk sem volt kiletéről. Bájos, egyszerű ruhás hölgy jött velünk szembe. Németül kérdeztük, tudja-e, igaz-e, hogy a várban főhercegi pár lakik?

Akkor lepódtunk meg, amikor azt válaszolja: Igaz és én vagyok a főhercegnő.

Kérdéseimre közli, hogy férje Gottfried Habsburg főherceg, ő pedig Dorothea bajor kir. hercegnő. Mivel évekig Sárovarott, a bajor királyi kastélyban éltek, ő is tud egy kicsit magyarul, férje jobban.

A leányos, szép főherceggasszony éppen kis földjükre tartott, hogy babot ültessen, — mutatja a konzervdobozban kezében lévő babot, — de mikor megtudja, hogy budapesti íróval, újságíróval áll szemközt, készséggel elhalasztja és visszatér velünk a vár felé, mely alatt elterülő erdőben fát vág az ura, majd a kapu előtti padon megvárjuk. Ott beszélgetünk aztán hosszan, vegyesen, magyarul-németül. Sok érdekességet mesél.

Amikor Hitler Ausztriát is bekebelezte, elkobozta a Habsburg-birtokokat. Gottfried főherceg ekkor került — úgy hitte —

végleg Sárvára — tehát 1938-ban — és ott tartották esküvőjüket a bajor királyi birtokon, mely megmaradt tulajdonukban. Mint házastársak már nem sokáig maradhattak ott. Miért?

— Mert Horthy nem engedte.

— Ejnye — mondom — életükbe, boldogságukba Horthy kormányzó is beleszólt? És ilyen keményen? Pedig jó viszonyt tartott a Habsburg-család tagjaival...

— Azzal tagadta meg a tartózkodási engedélyt, hogy a kis csonka országban elég három Habsburg: József, József Ferenc és Albrecht. Pedig szeretnünk volna Sárvárott, vagy a ráckevei királyi birtokon élni, melyet a magyar kormány szintén nem kobzott el, de Horthy ezt se engedte meg. Igen fájdalmas volt megválnunk Magyarországtól...

Elhiszem, hisz ott királyi kastélyban élhettek volna, itt meg, a kiskastély egyszerű háromszobás lakásában élnek immár hetedik éve. De most Horthy se el a királyi várban, hanem valahol az amerikai fogságban...

ERZSÉBET KIRALYNÉ MASA

Beszélgetés közben hosszan elnéztem a főhercegasszony finom profilját, szépmetszésű, keskeny orrát, bájos arcát, s elgondolkodtam: kihez hasonlít oly feltűnően, hogy régi ismerősnek tűnik? És rájövök: Erzsébethez, a magyarok néhai kedves, bájos, szeretett királynőjéhez hasonlít. De nem csoda, hisz családjából származik. És az övé is szerelmi házasság volt, miként Erzsébeté, akit a fiatal Ferenc József király a neki szánt nővére helyett vett nőül alig 17 éves korában.

Ahogy elnéztem, mintha Erzsébet elevenedett volna meg fél-százados sírjából, ahova a genfi anarchista merénylő, Luccheni reszelő-törje küldte. De kérdezhetnék: honnan emlékszem ily jól az egykori királyné profiljára? No, nemcsak vármegyei, városi közgyűlési termek festményeiről, szobrairól, azokat inkább feledhettem volna.

Azért vésődött oly mélyen emlékezetembe, jegyeztem fel, mert hosszú éveken át naponta láttam otthonomban. Azon a szobron, melyet korunk egyik legnagyobb magyar szobrászművésze, Zala György mintázott és adott nekem meleg dedikációjával nászajándékkul a magyar művészetért együtt vívott harcok emlékére. A parlament előtt állt Andrássy-lovasszobor koronázási jelenetében a viruló szépségű királynét ábrázolta e szobor, híres hajkoronáján a királyi koronával. (1967-ben, abban az időben, amikor Horthy rokonával és egykori népszövetségi követé-

vel, s meghatalmazott miniszterével, Eckhardt Tiborral new-yorki házukban rengeteg ilyen történelmi emlékről készítettünk hangszalagos párbeszédet, hozzátehetem: Zala György, akivel rokon-ságban is állottam, hisz unokabátyám, Kaposy Klaszék Ödön, az ismert balatoni jacht-versenyző, gazdasági író Emmi feleségének nagybátyja volt, szerencséjére nem érte meg az Andrássy-szobor és a Tisza-szobra elpusztítását, hogy Sztalin-szobrot önthessenek ércükből. Épp így nem érte meg, hogy világhíres alkotása: a Milleneumi emlékmű néhány királyszobrát kicseréljék.)

A főhercegasszony elbeszéléséből kiderült az is:

Horthy kormányzó hajthatatlansága miatt Gottfried főhercegnek, mint németországi lakosnak, a német hadseregben kellett szolgálnia a háborúban, épp úgy közlegényként, mint a főhercegasszony testvérének, Lajos bajor királyi hercegnek. Ennek ellenére sem ő, sem a később az erdőből előkerült Gottfried nem illetik erősebb kifogásokkal Horthyt. Tudják, hogyha Sárvárott éltek volna át a háború borzalmait, még rosszabb sors várt volna rájuk...

Régi feljegyzéseimet ki is egészíthetem.

Amikor a várkastély előtti durván ácsolt padon ülve hosszan elbeszélgettünk a főhercegi párral és elnéztem őket, újra és újra néhai tragikus sorsú királynőnkre gondoltam és urára, akit nemcsak az ő tragédiája, hanem családja sorozatos drámája sújtott, talán büntetésül a magyar szabadságharc orosz segítséggel történt leveréséért és a kegyetlen megtorlásért. Csoda, hogy a magyar nemzet annyira tudott felejtetni, hogy hosszú élete végén még népszerűséget is szerezhetett. De ebben oroszlánrésze volt Erzsébetnek.

Ferenc József és Erzsébet... Egy Habsburg és egy Wittelsbach a magyar trónon... Egy Habsburg... akinek élete alkonyán Horthy Miklós tengerészkapitány a szárnysegéde volt és akit utóbb államszó korában is megkülönböztetett tisztelettel, nagy elismeréssel emlegetett...

És most, íme megint egy Habsburg... és egy Wittelsbach... akik ugyanennek a Horthy Miklósnak tilalma folytán voltak kénytelenek elhagyni a sárvári királyi kastélyt és már békeidőben megelégedni az achbergi kiskastély egyszerű háromszobás, egykor valószínűleg, a kulcsár polgári lakásával.

Egy késői Habsburg, akinek ősei uralkodtak valamikor e terület felett is, s tízezer-néhány kilométerrel odébb, Bregenz táján még nem is oly régen, nem sokkal több, mint negyedszázada — övék volt minden hatalom és dicsőség és most itt éli a menekült-sors keserves életét... Épp így egy Wittelsbach, aki a várkastély legfelsőbb ablakából odaláthat a bajor földre, ahol ugyan-csak nem sokkal negyedszázad előtt családja még trónon ült...

Most pedig Habsburg, Wittelsbach és a budai királyi vár utolsó lakója: Horthy épp úgy földönfutó szegény, mint jómagunk.

Nyár végén kapok új értesüléseket a kormányzóról és családjáról.

A tőlünk négy kilométerre lévő Roggenzellben, a csürlakó magyarok egyikének ismerőse, Tasnady Lászlóné várta ekkor férjét, aki kereső iven talált rá. Ő is csak nemrég érkezett a faluba, amikor Gömör-Kishont megye tisztikara, élén Dr. Sorbán Jenő alispánnal, sőt egyideig a vármegye utolsó főispánjával tavasztól nyár végéig csak széljárta csűrben kapott szállást. Ott látogattam meg őket először és elszorult szívvel nézhettem végig, hogyan főznek téglából és pléhdarabból összetákolt szabadtéri tűzhelyen, akár a sátoros cigányok. De főtt ételt csak akkor ehettek, ha nem esett az eső.

„Csürlakó magyarok élete és szerelmei” címmel róluk is született fejezet. Nyár végén aztán végre kénytelen volt a helyi német hatóság lakásról gondoskodni számukra, mert már összel megvette volna őket az Isten hidege. Egyik asszony közülük jó lakást kapott és magához vette a München mellől érkezett barát-nőjét, Tasnádynét.

Az alispán a vendéglő egyik szobáját kapta és később, amikor a wangeri UNRRA által utalt heti ételmet a körzet lakóitól bérelt szekér szállította Roggenzellbe, az ő vezetésével történt az élelem kiosztása a vendéglő nagytermében széles körből érkezett magyarok részére, így a mi részünkre is. Négy kilométerről fiunk járt érte.

Egyszer aztán azzal a hírrel érkezett vissza az osztásból, hogy Tasnádyné férje megérkezett, jó lesz átmennem hozzá, mert érdekes hírei vannak. Horthyékról is. Átmentem és beszéltem vele.

AZ ELSŐ HIR A KORMANYZÓ NÉLKÜLÖZŐ CSALÁDJARÓL

Dr. Tasnady László földművelésügyi miniszteri titkár a minisztérium tisztviselői karával egy München melletti községnél egyideig vagonlakó volt, majd Weilheimbe került, a menekültek táborába. Egyideig felesége is ott volt, s később vágott neki a nagyvilágnak, hogy a szörnyű táboréletet privát hajlékkal válthassa fel, s így került ide.

A titkár elbeszélése szerint Horthy kormányzó családja Weilheimben egy polgári villában kapott lakást. Meglátogatta őket. Horthyné elbeszélése szerint a Schloss Hirschbergben nem volt rossz dolguk, szép helyen éltek, élelmezésük jó volt, csak nem

hagyhatták el a kastélyt és parkját, melyre SS-őrség vigyázott.

A háború május 6-iki befejezése után egyideig nem történt változás. Május 13-án azonban amerikaiak jöttek és őrizetük alatt elszállították a kormányzót. A családot június 15-én vitték Weilheimbe és szeptemberig nem kaptak értesítést a családfő sorsáról. Amikor végre levél jött tőle, arról írt, hogy több helyre vitték fogságba. Később amerikai tiszt szerint Nürnbergben tartják fogva. Ezt amerikai katonai újság híre is megerősítette.

Horthy Miklósné élelemért néha bejárt a táborba. A család élelmét rendszerint az unoka nevelőnője vitte el. Panaszkodott nélkülözésük miatt, de nem zugolódott. Az fájt neki, hogy a lapok — még a Schwabische Zeitung is — valótlanságokat írtak uráról. Utóbbi azt is írta, hogy Hitler nemzetközi banditizmusában „Horthy és Mussolini is részt vett”. A kormányzót is a háborús főbűnösök közt emlegették, ami ezidőben nagyon súlyos volt és életébe kerülhetett. Elképzelhető a család aggodalma.

Elmondotta a továbbiakban Tasnady, hogy a weilheimi kis villában a kormányzóné együtt lakik menyével, ifj. Horthy Istvánnéval, az özvegy helyetteskormányzónéval, ennek István nevű kisfiával és ura öccsével: Horthy Jenővel. Azt is panaszkolta a kormányzó családja, hogy nincs cipőjük. Nyári facipőt kaphattak. Magyar kölcsön-könyvekért is bejártak a táborba.

Horthyné, aki katolikus, míg a kormányzó protestáns, a táborba járt magyar vasárnapi misére is. A tábor Szent István-ünnepségén szintén részt vett. Később mesélte egyik rokonom, Pádár Ferenc gazdasági főfelügyelő felesége, aki akkor szintén a táborban élt, s akinek apósa Kenderesen birtokos szomszédja volt a Horthy-családnak, hogy a kormányzóné nagyon szerényen viselkedett és kedves volt a legegyszerűbb magyarokhoz is.

Íde jegyezhetem, amit később hallottam egyik barátomtól, aki az előző években a budapesti USA-követségen szolgált, hogy Montgomery követ felesége érdekes dolgot mesélt el Horthynéval kapcsolatosan. Még kormányzóhelyettes fia is élt, aki akkor az államvasutak elnöke volt, ura hatalmának teljében vezette az országot, de benne már erősen megnyilatkozott az anya és feleség aggodalma. Azt mondta az amerikai követ feleségének:

— Nagyon félek a jövőtől. Nem magamért, mert ha kell, zugolódás nélkül lakom egy szobában, főzök, mosok, vasalok, — de gyermekeimért és unamért aggodom.

Azóta ez az aggodalom jogosnak bizonyult, hisz István fia és veje repülőhalált halt, ura pedig hatalom-vesztetten fogságba került és a királyi vár után családja az egyszerű német ház lakója lett. Bár itt több szoba is volt, és segítség is, azért a házimunkából kivehette részét. Sorsukról keveset beszél, de annyit megjegyzett barátaink előtt:

— Férjem nagyon csalódott, amikor az amerikaiak elvitték. Láthatólag nagyon megtörte. Nem hitte, hogy német fogság után amerikai következnek. Mi is hasonlóan csalódottan vettük ezt tudomásul azzal együtt, hogy az amerikaiak egyik fogságból a másikba cipelték és hosszú időn át nem adtak róla felvilágosítást.

Ifj. Horthy Istvánnét épp úgy egy ruhában látták járni hosszú időn át, mint Horthy Jenőt. Nekik se volt több, mint általában a legtöbb menekültnek, köztük nekem és családomnak is. Utóbbi a táborban szerzett magának cigarettát. A magyarok az erdőben szedett rőzsét és a táborból fát szállítottak a családnak. Ahogy mi is tettük: magunk szedtünk rőzsét, majd magunk termeltük ki az erdőben számunkra kijelölt fát is, — magad uram, ha szolgád nincsen cím alatt.

Azok a magyarok, akik meglátogatták a családot, elmondták nekem, hogy házuk, a Pollinger Strasse 25 alatt a weilheim-garmischi út mentén, eléggé a városon kívül van, ahol nem a legnagyobb a biztonságuk egy futballpálya közelében. A ház kertje elhanyagolt volt, ők próbálták rendbe hozni.

Egy alkalommal, amikor Tasnádyné hozzájuk ment, egy szelvet csokoládét vitt a kis unokának. Anya és nagyanya a szelvetliben olvastak, a kisfiú a kertben játszott. Nevelőnője, aki ismerte a magyar asszonyt, odahívta a fiúcskát, aki még nem volt öt éves.

— Köszönjük szépen, Istvánka, — szólott hozzá, mire a kisfiú odament és így szólott bátran:

— Jónapot kívánok. Horthy István vagyok.

És kezét nyújtott.

Aztán szépen megköszönte a csokoládét, s ment játszani egy kis német leánykával. A kisfiú, akiből hír szerint egyesek királyt, de legalább kormányzóhelyettest akartak nevelni, mint édesapja volt, s akinek az országgyűlés az apa halála után élete végéig a főméltóságú címet adományozta.

EGY MINISZTERIUM VEZETŐSÉGE TÖMEGSÍRT AS...

Eleinte a magyarok úgy tudták, hogy az amerikai tisztek nem érintkeztek Horthyékkal, később azonban arról hallottak, hogy a kormányzóhelyettes özvegye német órákat adott amerikai tiszteknek.

A földművelésügyi minisztérium Weilheimbe került magasabb és kisebb rangú tisztviselői a régi tisztelettel érintkeztek a kormányzói családdal. Azok, akik a háború befejezésekor egy München közelében lévő falu vakvágányára kitolt vagonjaiban

éltek át nehéz napokat. Élelmük elfogyott, a németek azonban nem adtak. A mezőn az elvetett burgonyát szedték ki éhségük csillapítására. A miniszterrel együtt, aki otthon az ilyen események ellen büntető rendelkezést adott ki. Ez a miniszter Pálffy Fidél gróf volt, aki, ha menekülés közben kitört pánik során el nem veszti azt a vaskazettát, melyben a Pálffy és Batthyány grófi család ékszereit akarta magával kimenteni, nemesak élelmet, hanem birtokot és kastélyt vásárolhatott volna... Így még a krumplit is a földből kellett kikaparni éhező társaival együtt.

De nem ez volt a legnagyobb baj. Hanem az, hogy amikor amerikaiak elérték a községet, körülvették a vagonokat és fel-szólították a férfiakat, hogy kövessék őket.

A szuronyos amerikai katonák a temetőbe kísérték a férfiakat és nagy sírt ásattak velük.

Orosz és német példákból tudták, hogy a kivégzendők tömegsírját magukkal a halálraítéltekkel ásatták meg és amikor kész volt a tömegsír, rémülten várták, hogy szélére állítsák őket és legéppuskázzák.

Nem géppuskázták le őket, hanem sorba állították és kikísérték a falu állomásán vesztogelő tehervonathoz. Ott parancsot adtak, hogy nyissák ki azok ajtajait és a bennük lévő hullákat szállítsák a temetőbe.

Amikor feltáruztuk az ajtók, borzalmas látvány tárult a minisztériumi tisztviselők elé.

A teherkocsik az amerikaiak által a levegőből haláragéppuskázott zsidók bűzlő, oszladozó hulláival voltak tele.

Ezekhez ők, még ha életükbe kerül is, nem hajlandók hozzányúlani.

Megtagadták a parancsot. Temettessék el német foglyokkal. Így is lett.

Később aztán néhányan közülük láttak olyan filmet, amelyet német kegyetlenségnek állítottak be és ez a szörnyűség is szerepelt rajta. Hasonlóan, mint ahogy egy német sajtószázad tagjától hallottam.

A német újságíró fotografus hadiludósító társával látta ezt a filmet. Egyszerre csak mindkettő felkiált:

— Hisz ezek a mi felvételeink, melyeket az angolszászok drezdai szörnyű bombázása után készítettünk. Ebből is „zsidókon elkövetett német kegyetlenség” lett — panasztáltak.

„TIZ PERC MULVA MEGTUDOM, MI VAN A MASVILAGON.”

A szörnyű kalandot a kormányzói család tagjai is megdöbbenően hallották a tisztviselőktől, akárcsak magam. Miniszterük, Pálffy Fidél gróf nem sokáig maradhatott velük. Mint barátom elmesélte, az amerikai egyenruhában garázdálkodó Himler-banda elhurcolta, vérdíj fejében hazaszállította, a vérengző sztalinhi ú.n. „népbíróság” halálraítélte és kivégezte. Még a weilheimi táborba küldte búcsúlevelét édesanyjához a szakminiszter gróf, — a Vatikán volt civil kamarása — aki sok társával együtt nem tudta, miért kell meghalnia. Megható búcsúlevele végén utóiratként ez a drámai sor állott, amit előtte talán egy kivégzendő se írt le:

— Tíz perc múlva megtudom, mi van a túlvilágon.

Amikor a kormányzó családja ilyen híreket hallott, érthetően izgalomba jött annak — a baloldali sajtóban is napvilágot látott — hírnek hallatára, hogyha az oroszok kikérlik Horthyt, az amerikaiak ki fogják adni.

A pesti kommunista sajtó erősen izgatott Horthy ellen, úgy, hogy számára ez nem sok jót ígért. De még az ú.n. mérsékelt baloldali sajtó is. Megfordulhatott a sírjában szegény dr. Pethő Sándor főszerkesztő kollégám, akivel a Magyarság hasábjain keresztény nemzeti politikát csináltunk hosszú éveken át teljes baráti és világnézeti együttérzésben, ha az általa élete utolsó szakában a gyári nagytőke segítségével alapított lapjának, az immár nevében is hamissá vált „Magyar Nemzet”-nek alávaló munkáját, a sztalin uralmat kiszolgáló gyáva lefekvését látta. Ez a lap írta október 12-iki számában Horthyt bemártani segítő cikkében, mely a „háborús bűnösökről” szólt:

„Reményi-Schneller (a volt pénzügyminiszter) beismerte a politikai rendőrségen, (hozzáfűzhetem: ismerjük, miféle kegyetlen kényszer alatt) hogy felelős Magyarország háborúba sodrásáért. A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy még Kállay miniszterelnöksége alatt a magyar kormány 1250 kiló színaranyat sibolt ki Svájcba „Horthy Miklós kormányzó privat fundusaként”. A kormányzat ezzel kapcsolatosan máris intézkedést tett, hogy a hatalmas készlet arany visszakerüljön az országba.”

(Erről később kiderült, hogy disszidáló diplomaták fizetésére és költségeire szolgált, erre fel is használtak belőle, amiért Kállayt támadások érték, a megmaradt pénzt aztán a svájci kormány döntése szerint kiadták a moszkovita pesti kormánynak. Kállay 1967-ben bekövetkezett halálakor fiait kértem a kérdés tisztázására, ők Eckhardthoz küldtek, aki szerint az elszámolás a diplomaták részéről megtörtént. Az így azonban,

mint „Horthy privat fundusa” sose került szóba, csak mint Kállay svájci alapja. Egyénileg azonban sem Horthy, sem Kállay nem használtak fel semmit a pénzből. Mindketten szegényen, szerényen éltek az emigrációban.)

Elkerült hozzánk a pesti Ludas Matyi című élelap is, melyben rajzos torz képet közöltek ilyen aláírással: Horthy az amerikaiaknak mondja: Tudják ki vagyok én? És válaszként a falon függő képekre mutat, amelyek 1919-es, a kommün gyilkosságait megtorló ellenforradalmi atrocitásokat, akasztásokat ábrázolnak.

Egyik magyar társunk (V. L.) pesti lapban cikket olvasott, amelyben dús fantáziájú vörös tollnokok azt írták: Horthy 1920-ban titokban fogadta Hillert és ő pénzelté mozgalmát. No, no, az üres kormánykasszából, amelyből a cikkíró 1919-es elvtársai, Kun Bélák vitték el a bennevalót? És nem a német nagyiparosok pénzelték volna Hitlert?

De, íme, tudja a balkéz, mit csinál a jobb! Ugyanakkor élelapjukban képet közöltek: Hitler mint kisfiú fején papírcsákóval, kezében festőecsettel és festékes vödörrel járul Horthy elé. Aláírás: Papa, adj pénzt. (Aztán miből?)

A SZIGETVÁROS BÜNHÖDÉSE...

(Ezt a közelünkben lezajlott érdekes, jellegzetes kortörténeti eseményt a „Mélybezuhanás” nagyobb fejezetének az amerikai Vasárnap 1951-iki évkönyvében közölt részletéből adom, mely az otthoniak érdekében akkor használt „Dunántúli” írói nevem alatt jelent meg.)

Ez a szép májusvégi nap is úgy indult a hársfák romantikus szigetvárosában, mint a többi. A béke és nyugalom teljesnek látszott...

Ezüstös szélű, pohos báránylelkű közt bujkáltak a reggeli nap arany-nyilai, míg szikrát vethettek az Algauer Alpok égbe-nyúló, hősipkás csúcsain, meg a Bodeni tó svájci partján túl emelkedő Hoher Kasten-csúcs s a többi, föléje magasodó örökfehér hegykúpokon...

Megolvastották a Pfaender fenyvesei közt még megbuvó maradék havat, célbavették a hegyláb és az öböl közt hosszan elnyúló, a keltákat és rómaiakat őslakóikként tisztelő Bregenz vilápalotáinak ablaküvegeit... elesüstak a szigetváros új világitótornyának üvegszemein és utolsó villantak a játékos hullámok taraján, mielőtt belevesztek a Sváb tenger vizébe...

A világitótornyossal szemben esendben málázott a bajor orszá-lán... A „Tolvajok tornya” tovább őrizte titkait s a vastag fa-

lai közt megrekedt sőhajokat... A „Római torony” és a „Pogány fal” háromemeletnyi magas maradványain létesült kis kertben illatozott az orgona és alatta a ligetben a városnak nevet adó hárs.

A nyugalom nem lehetett volna nagyobb.

Aztán egy pillanat — és felborult minden. Méhkasként zúgott-zsongott a megriadt szigetváros, melyet a riadónál és szírenánál is gyorsabban riasztott fel a futótűzként terjedő vészír. Két szó csendült ki a rémült zsongásból:

— Merénylet!...

— Megtorlás!...

A rémület megfagyasztotta a vért a szigetváros békés őslakó svábjában. A megszálló franciák ellen merénylet történt — szól a hír, — és a megtorlás súlyosabb mindannál, amit Eisenhower amerikai tábornok, a levert Németország megszállására érkezett négyhatalmi erők főparancsnoka proklamációjában kilátásba helyezett.

A merényletért az egész városnak bűnhődnie kell...

Igy vált egyik pillanatról a másikra a csend, a béke, a nyugalom — izgatott, ijedt zsongássá, eszeveszett zűrzavarrá. Hamarosan teljes lett a pánik.

A délutánba hajló nap még magasan járt a svájci hegyóriások felett, mikor a szigetváros népe megindult „a bűnhődés útján”. Senki sem tudta, mi következik... A város szélén, az út mentén álló gépfegyverek csövei vérszomjas, éhes vadállatok módjára ásítottak és sötét torkuk vésztjóslóan meredt a bizonytalan sors felé menetelő lindaiakra...

— Mi történt? Hogyan történt?

Senki sem tud biztosat. Valamelyik előző estén a vöröskakas felrepült az egyik városszéli házra, amelyben a francia katonákat szállásolták el. Az éjszakai tűz nagy riadalmat keltett és megzavarta Lindau népének álmát, de aztán napirendre tért fellette azzal, hogy nyilván valamelyik borközi állapotban lévő francia katona cigarettájától keletkezett a tűz.

A tűz, mely a második világháború tombolása, egész Európát rombadöntő bombazápora után szenzációt tudott kelteni a szerencsés délnémet városban, melyet még ez a szörnyű pusztítás is megkímélt. Eltérően a többi német várostól, főpályaudvara nem kapott bombát, csak a rutini előváros állomásának területére esett néhány.

A szigetváros népe is számított rá, hogy nem kerül el a többi német város lakóinak sorsát. A rómaiak egykor erős szigetvárára, melyet körülölel a Sváb tenger, a történelem sok viharával dacolhatott a régi háborúk folyamán. A római időkön túl is, amikor a sváb államszövetségben volt Württemberg grófja,

vagy a svájci városok ellen, majd a harmincéves háborúban a svédekkel szemben.

Hiszen nemcsak erős falak, de hullámok is védtek a várat.

Am elveszett a szigetvár jelentősége az újabb korban és különösen a második világháborúban, amikor a pusztulás, a vész, legfőképpen a magasan száguldó repülőgépekről jött.

Sem „Pogány fal”, sem hullámozó víz nem védhette meg az áriásbombázók, az amerikai repülővárak, a rettegett „Liberátorok” bombaesője ellen, mely a szomszédban is romhalmazzá változtatta az egykori szép bodeni tavi testvérvárost, a Zeppelinről híres Friedrichshafent. Jó sorsa megóvta a pusztulástól a szigetvárost, mintha nem is a Sváb tenger innenső, német, hanem a túlsó, svájci partján állott volna, ahol a semlegesség pajzsa jobban védte a teljes villanyfényben pompázó, vele szemben fekvő Reineck és Rohrschach városokat, mint őt a pokoli sötétség.

Amikor aztán 1945 áprilisának utolsó napjaiban a földi harcok idáig értek s mégis összeecsapás, harc, egyetlen puska lövés nélkül vonultak be ősi falai közé a franciák — csak a szomszédos Bregenz környékén dörögtek az ágyuk — akkor népe hálát adott az Istennek, hogy ezt a szörnyű világórást is ép bőrrel megúsza. Megmaradt élete, háza, minden értéke, — és most, két héttel az európai fegyvernyugvás után — jön egy veszett pillanat és mindennek vége.

A Hafen Platztól a Heidenmauerig, végig a szigetvároson a megafonos „hangos autó” és a kiragasztott plakátok megdöbbenő rendelkezést kiáltottak bele a francia megszállást már megszokott, az új rendbe már beletörődött németek fülébe és szemébe:

— „A franciák ellen elkövetett merénylet megtorlásaként ma délután öt óráig Lindau lakosságának el kell hagynia házait és annyi holmival, amennyit magával tud vinni, ki kell költöznie a városból.”

A kemény rendelkezés szerint a várostól öt kilométerre terjedő zónában sem tartózkodhatnak a lindaiak. A házak ajtajait nyitva kell hagyni. Azokban a lakásokban, ahol francia katonák vannak, egy-egy személy a lakás takarítására visszamarad. Az orvosok és a fekvőbetegek részére a francia parancsnokság engedélyt adhat a városban való tartózkodásra.

Lindau lakosságát valósággal letaglózta a szigorú rendelkezés. A fejbekölöntött emberek az első pillanatban nem tudták mitévők legyenek. Ész nélkül rohagáltak össze-vissza tanácsért, menlevélért. A megbolygatott méhkas gyenge hasonlat ahhoz a döbbenetes képhez, melyet a kétségbeesett, jajveszékelt emberek tolongása mutatott.

Amikor az első napokban a megszálló hadak főparancsnokának rendelkezéseit olvasták arról, hogy a megszálló katonák elleni merénylet halálbüntetést von maga után, az itteni helyzet ismeretében többen tettek ilyen megjegyzést:

— No, ezen a vidéken, melynek a népében a hitlerizmus sem tudott mély gyökeret verni, sőt a háborúért haragvását vonta magára, s melynek a népe közömbösen fogadta az összeomlást, nem lesz szükség a halálbüntetés alkalmazására. Itt ugyan senki sem követ el merényletet a megszállók ellen.

És most mégis éppen itt következik be olyan esemény, mely a legsúlyosabb megtorlást vonja maga után?

Sőtétén festette alá az egész egzisztencia, vagyon, otthon, minden érték elvesztését jelentő rendelkezést — a rengeteg géppisztolyos katona. Mindenfelé ezek a géppisztolyosok jártak az utcán, ahol — különösen a szigetvárost a szárazföldi elővárosokkal összekötő két hidon — szigorú igazoltatás folyt. Gépfegyverek álltak a fontosabb pontokon.

Különösen megdöbbenette a németeket, hogy a kivonulás útján, a városon kívül is gépfegyvereket láttak. Azzal rémítgették egymást, hogy a franciák a városon túl halomra géppuskázák a kivonulókat.

— Mi történt? Ki ellen követtek el merényletet? — kérdezték a halálrareműlt szigetvárosiak.

Francia katonák ilyenféle választ adtak:

— Éjszaka rágyújtották a házat az alvó katonákra és rálőttek az ideiglenes francia államfőre, De Gaulle generálisra.

— Nem lehet, nem lehet igaz, lyent itt senki sem mert volna tenni! — sikongtak a kétségbeesett nők. — És ha valaki elkövette volna, miért kell bünhödnie az egész városnak? ... Miért üznek ki bennünket?

— A merényletért. A megtorlás módját a németektől tanultuk. Amikor ők voltak a megszállók Franciaországban, ha valahol merénylet történt német katona ellen, kiürítették az egész falut vagy várost és még jó volt, ha fel nem égették.

Mit mondhattak erre? A tiltakozás gyenge talajon állt, ha saját haderejük adta a megtorlás ilyen példáját. Erre a francia katonák még azt is hozzáfűzték:

A németek miatt többmillió ember — francia és sokféle európai nemzethez tartozó — volt kénytelen még rosszabb körülmények közt, mindenét elvesztve, idegenbe menekülni. Maguk a német testvérekhez mennek.

A szigetvárosban éltek ebben az időben a háború kifosztottjaiból lengyel, olasz, belga, magyar, litván, észt, román, szerb és másfajta menekültek, akiknek sorsa iránt a — most jajveszékelő emberek nagyrésze kevés részvétet tanúsított.

Azok a fősvények is — akik, míg mindenük megvolt, — annyi megnemértést, ridegséget tanúsítottak a földönfutó menekültek sorsa iránt, most, mikor maguk is kiüldözöttekké váltak, egyszerűen megszelídültek és a helyükön maradó menekülteket felhatalmazták el nem vihető készleteik fogyasztására. Eddig elzárkóztak a kérések elől. Amikor mindent elveszettek láttak, szívükkel együtt megnyitották jól felszerelt kamrájukat pincéjüket az otthonaikból régebben kiüldözött sorstársaik előtt. A külföldi menekültek úgy értelmezték, hogy a megtorlás csak a németekre vonatkozik és lakásaikban maradtak.

Napközben a francia parancsnokság előtt a zöldszerű menlevelekért hatalmas tömeg tolongott. Azok is próbáltak menle-
vélhez jutni, akik nem voltak betegek és bizonygatták, hogy nekik semmi közük a merényletnek. A többiek most azokat irigyelték, akiknél franciák laktak, mert ott takarításra a családnak egy tagja visszamaradhatott.

Néhány lakásban fiatal leányt hagytak hátra azzal a céllal, hogy személyük könnyebben háríthat el a lakás fölül veszélyt. Ugy gondolták, velük szemben udvariasabbak lesznek a francia katonák és így a „szabad prédául” hagyott lakásban több értéket menthetnek meg. Azzal is számoltak, hogy a „szabad prédába” esetleg a leányok is beletartoznak. Kioktatták őket, mit kell tenniük az óvintézkedések terén, ha marokkói feketének esnék áldozatul női erényük.

A város elhagyására készülő, a legszükségesebb holmijukat kétségbeesetten csomagoló emberek közül senki sem tudta elhinni, hogy De Gaulle tábornok ellen valaki merényletet kísérelt volna meg.

— Közülünk senki se tehetné, ha megtörtént, — jajveszékeltek, — legfeljebb a környéken bujkáló SS-ek közül. De miért kell ezért büntetni az egész várost?

Ebben az időben De Gaulle tábornok, ideiglenes francia államfő, — aki Afrikából áthozott csapataival részt vett a végső győzelem babérjának learatásában, — a közeli Arlbergen járt, mely a hitleri birodalom széthullásával ismét osztrákká lett. Ott beszédet is mondott, s visszatérőben a francia trikolorral fellebogózott kék-fehér-piros díszkerítésekkel és fenyőfákkal feldíszített Lindau szigetvárosában is látogatást tett. A Múzeum előtt nagyarányú katonai parádé zajlott le tiszteletére.

Az államfő látogatásával kapcsolatosan természetesen megtehték az ilyen esetben szükséges óvintézkedéseket. Sőt, fokozták is. Az államfő nem saját hazájában, hanem a néhány héttel előbb meghódított ellenséges földön járt. Az igazoltatások szigorúbbak voltak mint máskor, s több utcát teljesen elzártak

a francia katonák. A polgári lakosság nem is vehetett részt nézőként sem a diszfelvonuláson.

— A széleskörű óvintézkedések mellett nem is volt lehetséges és elképzelhető merénylet a szigetvárosban.

A híresztelések szerint nem is a belső, öreg városban, hanem a szárazföldre eső elővárosban lőttek volna rá De Gaulle tábornokra. (Az itteni helyzet ismeretében ez is valószínűtlennek látszott s nem is bizonyult valónak.)

Az éjszakai tűz azonban megtörtént és ezt gyújtogatásnak, merényletnek minősítették a megszállók ellen s a németeket tették érte felelőssé. A megtorlásul hozott rendelkezés értelmében tehát mindazoknak, akik menlevelet nem kapnak, el kell hagyniuk a várost...

Délután megindult a szomorú népvándorlás. A legtöbben megtörtén vonszolták magukat és motyójukat... Csak néhány edzettebb, erősebb szívű és a történelmet jól ismerő lindai polgár gondolt ilyent:

— Láttak és álltak már más vihart is ezek az ódon falak... A Habsburg-uralkodók nem hiába emelték Lindaut a XIII. században „birodalmi város”-i rangra... Ennek a rangjának mindenkor megfelelt. A „Római fal” nemcsak a légiókat látta... Jártak itt már — Zwingli egykori fészkében — a kemény-nyakú protestánsok fékentartására császári megszálló csapatok, aztán svéd fegyveresek is... Szenvedtek őseink is... Elmúlt mindez és elmúlik egyszer a mostani megszállás és szenvedés is... És visszatérnek a birodalmi városi ősök kikergetett utódai is...

Szerencsére minden családnak volt egy kis kézi kocsija, ahogy akad minden délnémet város, község lakóinak. (Mít adtuk volna egy ilyen kocsiért mi is, menekülő magyarok, akik erdőn-mezőn át a legszükségesebbet csak a kezünkben vagy hátunkon cipelhettük.) A kiutasított lindaiak kocsijaikat megérték holmival s aztán — mikor látták, hogy nincs menekvés, — tört szívvel búcsút vettek hajlékuktól, melyet a rendelkezés szerint nyitva kellett hagyniuk. Azzal az érzéssel búcsúztak, hogy többé nem látják viszont.

Az e időben Németországban élő sok millió menekült tudta, — mert átélte, — milyen keserves, milyen fájdalmas megválni a megszokott kedves otthontól, s kimenni a bizonytalanságba. A Lindauban élő menekültek átértékelték sorsukat s ha ők nem is kaptak sok részvétet tőlük, mikor még azok jó sorban, változatlan régi életüket élték, szánakozással nézték a szigetvárost elhagyó, letört, szomorú karavánt.

Az előző napok melegével szemben hűvösre vált időben öregek, asszonyok, gyermekek, férfiak könnyes szemmel indultak kis motyójukkal a „bűnhődés útjára”. Mely ellen még tiltakozni,

felháborodni sem lehetett, mert hiszen — miként a franciák ezt annyiszor hangoztatták — a merénylet megtorlásának ezt a módját a német megszállóktól tanulták.

A vasúti földhídon és a szigetvárost a szárazfölddel összekötő kőhídon át ezrek és ezrek tolták kis szekereiket és öt óra után elnéptelenedett a város. A távozók a hídról még egy búcsúpillantást vetettek az elhagyott város felé és nehéz szívvel gondoltak arra:

— Talán utóljára...

Az eltulzott rémhírek hatása alatt feszült izgalomban, halálápadtan közeledtek azok felé a helyek felé, ahol a város szélein a gépfegyverek csövei vészjóslóan ásitottak... A franciák eddigi magatartása ugyan nem adott okot ilyen feltevésre, a rémület és az egymást ijesztgetők sugdolózásai alapján mégis sokan attól féltek, hogy utolsó útjukra indulnak.

Halálfélelmük csak akkor szűnt meg, amikor túljutottak a „veszély zónán”, s mialatt a kocsikaraván elszéledt a szigetváros elővárosaiból nyugatra, északra és keletre legyező alakban kivezető utakon, a gépfegyverek csövei továbbra is sötétlenül ásitottak és mélyen hallgattak...

Megtorlás... Ebben az időben Európa-szerte sokat szerepel ez a szó. A felülmaradt katonai és politikai ellenfelek élnek — öh, de sokszor visszaélnék — a megtorlás eszközeivel...

Az utakon mi is láttunk többet a kiskocsival vándorlókból. A letört bandukoló emberek előző hónapi vándorlásunkra emlékeztetnek bennünket, arra az időre, mikor „új honfoglalásra” érkezünk Svábiába... Részvétellel, tán nagyobb részvétellel néztük őket, mint itteni rokon népük, mert ez kevesebbet szenvedett a háborútól...

Három nappal később azonban már visszafelé haladtak a kis szekerek. „Hangos autó” járta be a környéket és hirdette ki, hogy a kiutasítottak visszatérhetnek otthonaikba. Váratlan kedvező fordulat állott be. Ime: az erősszívűeknek, bizakodóknak hamarabb lett igazuk, mint hitték volna. A kétségbeesett emberek tehát egyszeriben boldog emberekké váltak.

— A lindaiak számára — jegyezte meg az egyik magyar, tehát háromnapos kirándulássá változott át a megtorlás. Amint itt láttuk, még kedélyesnek is minősíthettük ezt a kirándulást, mert vendégül befogadó gazdák etették, itatták őket. Még be sem fejeződött a dús vendéglátás és már is mehetnek haza. De mi lesz velünk, akik hónapok óta esszük itt a menekültek keserű kenyerét, nélkülözünk és nem tudjuk, mikor kerülhetünk haza. Hazakerülhetünk-e egyáltalán?...

Két napig tartott tehát a szigetváros bűnhődése. Ezen a két napon nem lehetett civil látni a lindai utcákon. Francia ka-

lonát annál többet. Számuk új egységek bevonásával is gyarapodott. A túlzott hírekkel szemben itt később sem tudtak semmifele kivégzésről. (Amiről a környéken suttogtak.)

A merénylet ügye homályban maradt. A „gyujtogatással” kapcsolatban őrizetbevételek történtek, de senkire sem tudtak bühösséggel rábizonyítani. Így az sem vált bizonyossá, hogy valóban merénylet és nem véletlen következménye volt a házégés.

Mi idézte elő ezt a váratlan fordulatot?

Az egyházak papjainak közbejárására vonta vissza a francia parancsnokság a kiutasítási rendeletet és engedte meg a lakosság visszatérését. A „hangos autó” szóbeli bejelentésén kívül plakátokat ragasztottak ki. A német és francia nyelvű plakát közli a lindau katolikus és protestáns lelkésznek a francia parancsnokhoz intézett levelét, melyben kijelentik, hogy a lindau nép teljes lojalitással viseltetik a franciák iránt és bár a vizsgálat azt állapította meg, hogy gyujtogatás történt, meggyőződésük, hogy erről szó sincs. A nép teljes lojalitását személyükben biztosítják a jövőre is. A levélhez a francia parancsnokság megjegyzi, hogy ennek alapján visszavonta a kiutasítási rendelkezést.

Az otthonaikba boldogan visszatérők, akik lakásuk kifosztásától is tartottak, igen kevés kivétellel mindent rendben találtak, s még azok is alig fogyasztottak készleteikből valamit, akiket erre felhatalmaztak. A római alapítású szigetváros bünhődése tehát elviselhető volt, mert a franciák csak részben követték a német példát a megtorlás terén és emberséget mutatnak. A szomorú népvánlórás harmadik napján újból mindenki otthonában volt Lindauban.

Az arcok kiderültek, a napsugár is fényesebben ragyogott a világítótorony üvegszemein, az időfeketítette „Pogányfalon” és az utcák macskakövein. A római légiókat látott szigetváros újból vidáman nézegette magát a Sváb tenger tükrében és átmosolygott a zöldelő svájci part felé.

A halálos izgalom napjai után ismét teljes a béke és a nyugalom... A „Tolvajok tornya” tovább őrzi titkait, a régi világítótorony letűnt századok emlékeként hűsz pfenniges belépőjegyért mutogatja magát és a festőien szép tájat... Az új torony messzefénylő szemei derűsen kacsingatnak át a szomszédos osztrák Bregenz, a svájci Rheineck és a tőba beugró württembergi Monfort kastély felé... A kikötőben a toronnyal szemben a bajor felségjelvényvel ékesített oszlopon elégedetten pihen és a sors változandóságán elmélkedik a bajor oroszán...

A KORMANYZÓ UNOKÁINAK NYOMORA

Egy Vincze László nevű magyar fiatalember kalandos útkon hazaszökött, leveleket vitt és hozott. Állítása szerint levelet vitt haza a közelben lakó Horthy-unokáktól is. Ebből és a hozzájuk rokon Károlyi grófék leveleiből tudja, hogy nehéz körülmények közt menekültek német földre édesanyjukkal s Károlyi-rokonaikkal.

Tíz napig voltak kénytelenek bombától sérült, fedélnélküli házban lakni.

Miután Isnyben a polgármester kitette őket lakásukból, a Wangentől öt kilométerre lévő Eglofs községben kaptak lakást. Három szobás lakásban — de milyen kicsi szobákban — öten laknak.

A kormányzó nélküli unokái, ifj. Horthy Miklós és Consuela grófnő leányai, Zsófi és Nicolet kerékpáron járkák a falvakat és próbálnak élelmet szerezni.

Ebben az időben, amikor a levert, szélbombázott Németország több városában éhínség dúl, s éhhalálról jönnek hírek, az élelemszerzés nagy probléma. Ezt mi is érezzük e délwürttembergi tájon és csak feleségem kitűnő szabászati és varró tudománya segít bennünket egy kis élelempótlékhoz, mégis úgy lefogyunk a gyenge élelmezés mellett, mintha gyűjlőtábori élelmezésen lennénk.

A három Horthy és két Károlyi nagy beosztással él — mondotta a velük érintkező fiatalember, — mert csak fél évre elegendő pénzük van. Híre jár, hogy a kormányzó is erre a délibb vidékre szeretne jönni, mert Weilheim éghajlata káros az egészségére.

Egyik sajtóhír szerint a kormányzót a nürnbergi tárgyaláson csak tanúként hallgatják ki, a másik szerint még nem döntöttek, hogy ő is a háborús főbűnösök közé kerül-e? Más hírek arról vélték tudni, hogy a hazahurcolt kormánytagokat halálos ítélet esetén sem végzik ki addig, míg őket is ki nem hallgatják Nürnbergben. (Ez a hír aztán nem bizonyult valóznak. Sztalin rendeletére a vérengző politikai ellenfelek siettek a kivégzésekkel.)

Posta nélkül, vonat nélkül, megfelelő sajtószolgálat nélkül ólomlábon járnak ebben az időben a szétrombolt Európában a hírek.

Régi újságírók nem újságot írnak, szerkesztenek, hanem — mint magam is — fát termelnek ki, vagy játékot készítenek; és boldogok családjukkal, hogy az első nincstelen karácsonyon játékaikból befolyó pénz kicsi vigasz lehet az elmaradt ajándékokért. Mert ezidőben az egykor világhíres német játékipar is

halott és a német gyerekek — és a kis Horthy-unoka — karácsonyfája alá nem kerülhetne játék, ha a találékony magyar menekültek nem kezdenek hozzá a primitív játékkészítéshez.

Eljön 1946 januárja, mikor elszivárog hozzám a bizonytalan hír, hogy a kormányzót elvitték Nürnbergből. De hogy hova, azt meg nem lehet tudni. Egyes hírbírók szerint nem lehetetlen, hogy Magyarországra, a vérengző ellenfelek kezébe. Jugoszlávia rádióhír szerint is kikérte Horthyt mint „háborús bűnöst”. Mivel Szombathelyi Ferenc v. vezérkari főnököt és több magasrangú tisztet a pesti, sztalinai parancsra dolgozó kormány kiadott a jugoszlávoknak, akik aztán szörnyű középkori kegyetlenséggel, karóbahúzással álltak bosszút az újvidéki szerb-kommunista lázongás megtorlói, ez a hír a magyarok körében megdöbbenést, a kormányzónál és családjánál joggal rémületet keltett.

NÜRNBERGBŐL ELENGEDIK HORTHYT

Nem sokkal később egyik német menekült társunk azzal a hírrel jön:

— Most olvastam a Südkurirban, hogy Nürnbergből valóban szabadonbocsátották a volt magyar kormányzót.

— Nem fogoly tovább és nem minősítették „háborús bűnösnek”?

— Ugy látszik, nem.

Utóbbi feltevés azonban korai volt, mert aztán híre jár, hogy utóbbi kérdésben még nincs döntés.

Titkolózás fedi, hová ment, vagy hová vitték? 1944. október 16-tól német, majd aztán 1945 májusától amerikai fogságban volt kormányzó családjához mehet, s nem dobják a bosszúló ellenség karmaiba?

De sorsa — ha nem kaphat védelmet — még ilyen szabadonbocsátás esetén is bizonytalan, hisz a kikérés bárhol elérheti, de amerikai egyenruhában garázdálkodó himleri „fejvadászok”, akik nagy vérdíjakért szállítanak haza vezető politikusokat, elrabolhatják, hazahurcolhatják Budapestre, ahol ezidőben egymásután ítélik halálra „háborús bűnösség” címen volt miniszterelnökeket, minisztereket, barátait.

Aztán amerikai zónából átkerült hírhozó is úgy tudja, hogy ha még nem döntöttek volna is végleg sorsa felett, már családja körében élhet és minden remény megvan arra, hogy a „jugók” hála erőszakolják, az amerikaiak aligha adják ki.

Elkerül hozzám a Budapesten Dr. Vásárhelyi Ferenc szerkesztésében megjelenő Képes Figyelő című magazin 1946. január 24-iki száma is, melyben közli a népiügészség vádiratát Szálasi Ferenc nemzetvezető és miniszterei ellen.

Ez a tömzsi, a parlamenti folyosó és a miniszteri szobák mindig nyüzsgő, „jólétesült” politikai újságírója, aki alázatos kiszolgálója volt a Horthy-rezsimnek, most a sztalin irányzatot szolgálja hasonló lelkesedéssel. Az Est-lapok egykori fürge riportere, akiről szőke hajával faji hovatartozandósága csak azután tűnt ki, mikor a veszélyessé váló sajtópályát az ügyvéddel cserélte fel, új lapja hasábjain az új urak szájaíze szerint pocskondiázza a nemzeti irányzat vezetőit. Az a népiügészség pedig, mely az oroszral nemcsak szövetségben, hanem szolgál viszonyban lévő kormányt szolgál gátlás nélkül, Szálasi nagy bűnéről rója fel, hogy Horthy ellen a németekkel tartott, „külfatalommal szövetkezett a magyar állam ellen”.

Ugy tűnik, mintha bizony Horthy még védelmet is találna ebben a sajtóban. De nehogy félreértés essék, mindjárt azzal élezi ki Horthy ellen a hangulatot, hogy közli Molotov orosz külügyminiszter levelét, melyet a német-orosz háború kitörésekor intézett Horthyhoz.

Üzenetében — szerintük — Molotov azt mondta, reméli, a most kitört háborúban Magyarország semleges lesz, annál inkább, mert Oroszországnak semmiféle követelése semmiféle vonalon nincs Magyarországgal szemben. Maradjon ki a nagyhatalmak mérközéséből, mert csak ráfizethet, ha belép a háborúba. Meggyőződhetett a Szovjetunió jóindulatáról már a 48-as zászlók visszaadásánál is és ezt a jóindulatot a Szovjetunió meg akarja őrizni ezután is. (Ohó, azt azonban elfelejtik, hogy a zászlókat Rákosiért adták cserébe.)

Bárdossy erről nem szólt Horthynak, — írja a továbbiakban — más tanúk szerint azonban a kormányzó kijelentette: nem maradhatunk ki ebből a háborúból, hisz 1920 kötelez. Ezzel mégis a kormányzó ellen élezi ki a hangulatot.

Egyébként a levélcsempész előadása szerint az otthoni parasztság tiszteli, a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt mérsékelten támadja Horthyt, a kommunista azonban annál hevesebben.

Az amerikai zónából érkezve meséli: arról hallott, hogy Horthy Jenő Délafrikában ménest akar felállítani és versenylovakat óhajt nevelni. Ő is, mint volt huszártiszt, szívesen vele menne.

A kormányzó és családja sorsáról a legbiztosabb adatokat könyvanyag-gyűjtésemhez mégis csak a közvetlen családtagoktól, a Wangen környékén élő menyétől és unokáitól kaphatom. Ifj. Horthy Miklósnéval rég szerettem volna találkozni és beszélni.

Ennek a kornak jellemző tünetei közé tartozott, hogy tíz kilométeres távolság néha szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközött.

Előbb a megszálló franciák rendelkezése értelmében lakóhelyünket egyáltalán nem lehetett elhagyni. Aztán a szomszéd községekbe már adtak úti engedélyt, majd lassan kiterjesztették az elérhető területeket.

De nem volt vonat... Tán csak fél év múltán írhattam meg az „Újrafényesednek a berozsdásodott sínpárok” című fejezetet.

Más jármű sem volt. Bérkocsinak messze nyoma sincs, — autónak még kevésbé, a parasztoktól szekér-fuvar se lehet kapni, két kerékpárunk menekülés közben elpusztult, s a fiatal kovács is csak egy kerékpárt mer használni munkájához, a többit szétszedve rejtette el a franciák elől.

A gyalogtúrát se lehet vállalni, nemcsak a gyenge élelmezés miatt fizikai erő hiányában, hanem azért sem, mert nemcsak a kormányzó családjának nincs cipője, hanem nekünk sincs. Illetve megmaradt sícipőm nem alkalmas a túrázásra — meg aztán kimélnem is kell, hisz egyszercsak mégis eljön az idő, amikor sítalpat kaphatok kölesön... el is jött, — az egyetlen eugoscipőnek, melyet használt ludovikás, kimustrált cipőből talpaltak újra, nagy a becse, hisz a jegyre szűken mért vajért, sajért, burgonyáért két kilométerre, a még szűkebben mért húsert négy kilométerre kell gyalogolnunk.

BESZÉLGETÉS IFJ. HORTHY MIKLÓSNÉVAL

Irodalmi, tehát kimondottan „luxus-célra” nem szabad koptatnom a pótolhatatlan, de még új talpalást se remélhető cipőt. Így aztán sokáig nem juthattam el Wangenbe. De egyszer aztán ennek is eljött az ideje, amikor már járt vonat és bennünket is oda rendeltek be különféle oltásokra és feleségem is kapott varrási meghívásokat baráti magyari tisztai családokhoz. És Dr. Gébert Józsefékhez is, a Magyar Vöröskereszt ottani vezetőjéhez. Gébert Jóska beszélt ifj. Horthy Miklósnéval, aki ígérte bejövetelét, de amikor én ott jártam, ez nem következett be.

Üldözésük miatt az Isny-beli Bürgermeister ellen több panaszt emeltek a wangen-i Landrathnál, s később el is mozdították a magyar- és francia-gyűlölő paraszt-polgármestert.

Ifj. Horthy Miklósné családjából először unokahugát, a fel-tűnően szép, fekete-hajú Károlyi Sonja grófnőt ismertem meg Wangenben, 1946 elején. Ő bekerült a menekültsegélyező nemzet-

közi szervezet, az UNRRA wangen-i élelmezési üzemének irodájába titkárnőnek, s a Leitkircher Strassen kapott albérleti szobát.

Sonja aztán akciót indított arra, hogy ifj. Horthy Miklósnét is besegítse a hivatalba. Amikor február elején találkoztam vele, örömmel újságolta, hogy akciója sikerült és Consuela grófnő is titkárnő lett náluk. Közélesen beköltözik, megosztja vele szobáját és alkalmam lesz találkozni, beszélni vele.

Ebben az időben kiütéses tifusz elleni oltásokra jártunk be hetenként Wangenbe. Locsogó hóban négy kilométeres gyaloglás után érhattuk el vonatunkat, éhesen, lázasan kerültünk haza este ugyanezen az uton, s ugyanakkor idekerült pesti vörös lapokban úgy írtak rólunk, hogy paradicsomi életet élünk. „Paradicsomi élet 1946” címmel hosszú fejezetben írtam le „paradicsominak” minősített kálváriás életünket.

A harmadik ilyen oltási kálváriajárás során kerestem fel az UNRRA-nak a Krankenhaus Strassen lévő helyiségében ifj. Horthynét. Gazdag ember szép villáját foglalták le erre a célra. A faburkolatú hall nagy kandallójával, agancsaival magyar kastélyokra emlékeztet. Csak kint volt kis tábla a hivatal címével, belül sehol semmi felírás. Egyik ajtó mögül füttyörészést hallok, mire bekopogok, be is nyitok. A konyha ez, ahol fehér kötényt szakácsnőt és két zöldesbarna egyenruhás legényt talállok.

Madame Horthy iránt érdeklődöm, s az egyik legény szolgálatkészen jön velem. A hall bejáratától balra eső ajtón kopog és benyitva szól:

— Madame Horthy!

A nyitott ajtón át először őszhajú hölgyet látok, majd a következő pillanatban középtermetű, fekete-hajú hölgy jelenik meg az ajtóban: ifj. Horthy Miklósné. Bemutakozom, elnézését kérem, hogy zavarom, s megkérdem, hol beszélhetnék vele, hivatalában, vagy a hallban?

— Inkább a hallban, — mondja. A szobában nyilván nem egyedül dolgozik, még új alkalmazott itt és épügy, mint Sonja grófnő, ő is fegyelmezetten tartja magát a hivatalos rendhez, előíráshoz.

Most látom először a kormányzó felnőtt leányunokáinak édesanyját. Cár, inkább vékony termetű, elegáns hölgy, energikus vonású, szép arcán az elmúlt évek aggodalmai, izgalmai, szenvedései nyomával. A megszólítással bizonytalankodom.

Ugy tudtam, elvált ifj. Horthy Miklóstól, de nem voltam benne biztos, otthon, ahol beavatottaktól pontos értesülést szerezhettem volna, nem érdeklődtem. Később valakitől itt azt hallottam, hogy nem váltak el, csak különváltak élni.

Bizonyos, hogy férje nevét viseli és beszélgetés közben ő is „uráról” szól, viszont, mikor sógornőjét kérdeztem, mikor váltak el, vagy élnek külön, azt válaszolta: talán tíz éve.

Amikor ifj. Horthy feleségül vette Károlyi Consuela grófnőt, — úgy emlékeztem, hogy valamely reformtervével nagy sajtóvítát kiváltó Károlyi Imre gróf leányát, — akkor még jelentéktelen állást töltött be, egyik bank igazgatója volt. Később, mint braziliai követ és meghatalmazott miniszter exelenciás címet kapott. Bizonytalankodásom miatt nem szólítottam kegyelmes asszonynak, hanem grófnőnek.

Röviden elmondom a hallban jövetelem célját és kérek tőle félórás, nyugodt beszélgetési lehetőséget. Finom elhárító kísérletet tesz: ha lehetne, inkább kimaradna tervezett könyvemből. Ezt nem lehet, már különben is van róla, családjáról gyűjtött anyagom. Kár volna, ki nem egészíteni. Hát hol beszélgethetnénk?

Sonja délidőben lakásukat találta erre alkalmasnak, s oda hívott, nagynénje azonban közli, hogy ebédnél az UNRRA éttermében vár. Az oltásra délután kerül sor.

Feleségem és leányom Aladár hadnagyéknál vár rám, ahova ebédmeghívást kaptunk. Ezt elmulasztani nem lehet, mert az oltás után 12 órán át nem szabad enni, s másnap reggelig a mai gyenge és lejárt reggelivel nehéz lenne bírni a wangen-i járkálást, vonathoz jutást és a kiszállás után hóban-fagyban való négy kilométeres gyalogtúrát Essersweilerig.

Az ebédnél zalai nőismerőssel futok össze és miatta kis késéssel érkezem az UNRRA éttermébe, ahol a belső szobában találtam rá ifj. Horthynéra.

IFJ. HORTHYNÉ ÉS A „DIKTATOR” KORMÁNYZÓ

Az asztalnál még a bájos Sonja ült és szintén szép, finomvonású, ismerősnek tűnő hölgy, akit Horthyné így mutatott be: — A sógornóm.

Sonja nővérének nézhettem volna. Később tudom meg, hogy Károlyi Györgyné grófné, Sonja — édesanyja.

A kormányzó menyje, s otthon nagybirtokos Károlyi-grófnők épügy területlen, keményfa-asztalnál ebédeltek, mint ahogy a lakosság itt általában, s így mi is. A segítőszervezet étterme azelőtt is vendéglő volt, s e kis terem nyilván valamely sportegyesület klubhelyisége is. Erre vall a nagy szekrény a sporttrófeákkal, serlegekkel.

Pianino is van a szobában. Később, amikor ittfelejtett szemüvegemért visszatértem, menekült művész játszott, gyakorolt rajta.

Az eléggé hideg szobában a hölgyek bundában ülnek és amikor a kis késésért mentegetőzöm, Horthyné így válaszol:

— Nem is kicsit, sokat késett. Nekem nemsokára mennem kell vissza a hivatalba. De nem hagyhatnának ki engem a játkból?

— Nem lehet. Amikor sok magyar sorsáról írok, környékünk legérdekesebb személyiségei, államfőnk családtagjai nem maradhatnak ki és nem támaszkodhatok esetleg nem is pontos információkra. Szeretnék hallani a kormányzó úrról, akinek kiszabadulásáról jöttek hírek, de nem tudjuk, hol tartózkodik. Önök is azonos keresőíven keresték a nyáron a Horthy- és Károlyi-család tagjait, s tudom, hogy azóta meg is találták.

— Igen, — válaszolja, — voltam is azóta anyósomnál és sógornőmnél.

— Még Weilheimben laknak?

— Igen.

— Ugy tudom, hogy az amerikai fogságból való szabadulása után oda került a kormányzó úr is...

— Igen, — hangzik megint a rövid válasz.

— Mikor került vissza a kormányzó úr a családjához?

— Már a karácsonyt velük együtt töltötte...

— Ez érdekes. Akkor boldog lehetett a család a kis német házban, az UNRRA ugyanilyen egyszerű kosztján is, mint mi itt. Az amerikaiak azonban csak később közölték a szabadonbocsátást. Hallott valamit arról kedves grófnő, milyen volt apósa fogsága? Weilheimből jött magyar úr, aki beszélt a kormányzó néval, arról a kijelentéséről is szólt, hogy a német fogság nem törte meg urát, de láthatóan letörte, amikor az összeomlás után amerikai fogságba került...

— A kormányzó né ezt nekem nem mondta, — hangzik a válasz. — Nem is hiszem. Annál inkább, mert ez nem is volt igazi fogság, hisz az amerikaiak csak tanúnak vitték Nürnbergbe.

Megemlítem, hogy a lapok annakidején határozottan fogságról írtak és a rádiók is beszéltek arról nemrég is, hogy még nem döntöttek afelett, hogy Horthyt háborús bűnösnek nyilvánítják-e? Az amerikai katonai újság is közölt annakidején képet, amint detektívek elviszik a kormányzót. A kép aláírása ez volt:

„Letartóztatják Horthyt, az egykori magyar diktátort.”

A kormányzó menyje, unokáinak édesanyja erről nem tud, s

meglepetéssel hallgatja szavaimat. Ő úgy tudja a kormányzói családtól kapott levelekből is, hogy az amerikai fogságban jól bántak apósával, s nem mint gyanúsítottat, hanem mint tanút tartották fogságban. Ez furcsán hangzott. Akkor még nem volt gyakorlatunk arról, hogy Amerikában fontos tanúkat védőőrizetbe vették gyakran, nehogy gangsterek, akik ellen vallani fog-nak, eltegyék őket láb alól.

TALÁLKOZÁSOM A HÍRES TENGERNAGYI RUHAVAL

A letartóztatásról felvett képen a kormányzó civil ruhában volt, ahogy otthon — vadászatot kivéve — soha se láthattuk. Attól kezdve, hogy a Gellért-szállóban mint fővezért láttam gyakori információs látogatásom során, majd a következő évben, mint esküt tévő kormányzót, s aztán is országlása közepette és nagy ünnepeken, mindig tengernagyi egyenruhájában jelent meg a nyilvánosság előtt. Számunkra furcsa őt civilben látni.

Megemlítem ezt, s különösen Sonja érdeklődésére kissé bele is merülök a témába:

— A kormányzó úr tengernagyi egyenruhájához — mely különösen hatott lőháton, s ellenfelei gúnyolódását is kiváltotta a „lovas tengerész”, — mint maga mondotta, nemcsak azért ragaszkodott, mert hozzá egy nagy birodalom admirálisi múltja és hősi harcok emlékei fűzték, hanem azért is, mert ez az egyenruha szimbóluma volt az egykori magyar, illetve magyar-osztrák tengernek. A kormányzó egyéniségének kifejezője is volt az egyenruha, ahogy nemrég egyik német otthonban kezembe került „Familien Wochenblatt” háború előtti számában közölte fiatalkori, egyenruhás arcképét ezzel az aláírással:

„Horthy, Ungarns Mächtigster.” Ami azért is feltűnt, mert németül inkább Reichsverweser-nek említették az államfőt. Ezen a képen is tele volt melle kitüntetésekkel. Az érdeklődő Sonját megkérdem:

— Azt hiszem grófnő, maga se tudja, de tán még gyermekei sem, hány kitüntetése volt.

— Csak azt tudom, hogy sok.

— Egyenruháját elborították a kitüntetések, s magam is csak véletlenül tudtam meg, hogy ennél is több volt. Emlékezetembe idézte ez a kép egyik régi beszélgetésemet az utóbbi idők, azóta elhunyt legnagyobb magyar festőművészevel, Karlovszky Bertalannal, aki magyar nagyságok egész sorát megfestette hosszú élete alatt, s a parlamentben is ott állott sok

ilyen, így a kormányzó képe is. Ezek, Benczurával együtt, anynyira éltek, hogy a bőr alól szinte kiütközött a piros vér áramlása. Amikor a művésszel és Zala György nagy szobrászművészünkkel az élen nagy harcot vívtunk a magyar művészetnek a főiskolára is bevitt destruálása ellen, Karlovszky-nál tartott egyik megbeszélésünk során hatalmas Andrassy-úti műtermében babán ott láttam a kormányzó tengernagyi egyenruháját összes kitüntetéseiével. A művész akkor festette Horthy portréját, akinek modellt ülni csak arca festésénél kellett, mert sem idővel, sem türelemmel nem bírta volna, amíg az uniformist elborító díszes kitüntetések, szalagokat, miegyebeket a művész megfesti.

— Ez igaz, — szól Sonja. — Ezt babáról nélküle is lehetett Közelről elnézegettem, meg is tapogattam a magas kitüntetések, melyek közt már az első világháború előtti és alatti időkben is sok volt külföldi uralkodók által adományozott díszes kitüntetés, melyet mint Ferenc József császár-király szárnysegédje, majd mint admirális kapott. Itt volt a Mária Terézia Rend is, melyet dicső tengeri csatái elismerésül kapott az „ót-rantói hős”, s amellyel báróság is járt volna, ha közben a monarchia össze nem omlik.

(Persze, ennél nagyobb méltóságot, hercegséget is felajánlott számára Károly király, ha otthon maradhatott volna.)

Nézegetés közben találgatom a kitüntetések, s megjegyzést leszek nagy számukra. Mire Karlovszky Bertalan így szól:

— Amikor a kormányzó úrnak hasonló megjegyzést tettem, azt válaszolta:

— Pedig még nincs itt minden kitüntetésem. Van még jó néhány, melynek már nem jut hely egy kabáton...

Még egy találkozásom a kormányzói kabáttal villan át rajtam menyé és sógornői jelenlétében a wangen-i étteremben.

1931-ben, — meséltem a grófnőnek, — a képviselőválasztások idején rámtelefonált Dr. Szokol Willibald festőművész barátom, annak a Kupeczky Társaságnak elnöke, mely csekélységemet is tiszteleti tagjává választott művészeti vonalon végzett munkámért, a fent említett harcnak a sajtóban való irányításáért.

Azzal jött olyan időben, amikor tudtam, hogy egész sor közéleti férfiú portréjának megfestésére kapott megbízatást, s így Horthy Miklós kormányzó portréjára is, hogy ő, aki Benczur és Rembrandt stílusában festett általában, most egy új, modern, úgynevezett gyorsportré módszert kezd és szeretné megfesteni az én portrémat is.

Válaszom az volt: tudja, hogy többirányú újságírói, szerkesztői és közéleti elfoglaltságom nem ad erre időt egyébként

sem, most meg, mint a kereszténypárt budai listája egyik képviselőjelöltjének Csilléry Andrásékkal, Wolff Károlyékkal programbeszédekkel végig kell járnom a kerületet, ilyenre éppen nem lehet időm.

— De hiszen, — vitázott, — azért gyorsportré, hogy legfeljebb két, három alkalommal fél órát kell ülni. Nem volt kitérés, bármily nehéz volt, kétszer tényleg el kellett mennem, s a gyorsportré (mely aztán később Amerikába is elkerült hozzám), jó lett.

Amikor pár röpké szóval ezt elmesélem Sonjának és édesanyjának, mialatt pár percre ifj. Horthynét valamiért elhívták, hozzá teszem, hogy persze, nálam is csak az archoz kellett a modellülés, mert vázlat alapján ruhámat már nélkülöm festette hozzá a művész.

Ott volt nála is a kormányzó díszegyenruhája. Érdekes dolgokat mesélt a kormányzóval ülés alatt folytatott beszélgetéséről, ennek közvetlenségéről, úgyhogy, ha nem tartotta fejét állandóan abban a helyzetben, ahogy festette, s nem találta el a kívánt pozíciót, kézzel fordíthatott fején. Beszélgetés közben művészeti kérdésekről is tájékozottan beszélt az államfő.

Én meg elmeséltem Szokol Wilinek, hogy Zala Györgynek, amikor Ferenc József császár-herceg portréját mintázta, még nehezebb volt a helyzete. Mert a kormányzó, a király egykori szárnysegéde ismételt, s nem is percekig ült modellt, ellenben egykori ura csak a már képek alapján majdnem kész portrén az utolsó simításokra jelent meg Zala Stefánia-úti műtermében igen rövid időre.

Erről nagy fénykép készült, melyet nemcsak a hatalmas műteremben láthattam, ahol társzékér is megfordulhatott, hanem unokabátyáméknál, az ismert balaton yachlversenyző Kaposy Klaszék Ödönéknél is, — Sonja itt megjegyzi, ő ismerte a versenyekekről — akinek felesége, a bájos szőke Emmi unokahuga volt a művésznék.

E képen az volt a szokatlan, hogy a király előtt, aki perzsaszőnyeggel letakart pulpituson ült teljes díszben, a művész frakkban, összes kitüntetéseivel végezte a szobron az utolsó simításokat. Már nem emlékszem, melyik évben volt ez, s nem lehetetlen, hogy Horthy Miklós szárnysegéd is ott volt kíséretében. (Később tudom meg: Paar főhadsegéd volt vele.)

Mikor most ezekre az emlékekre gondolok, felvetődik a kérdés: vajjon mikor a kormányzó, ahogy akkor mondták a forma megtartása érdekében „Hitler vendégeként”, valójában inkább foglyaként elhagyta Budapestet, magával vihette-e admirális uniformisát, melyhez úgy ragaszkodott és kitüntetéseit? Sonjával együtt biztosra vesszük, hogy nem. Azért is elégszik meg

most a civil ruhával. De a nürnbergi börtön cellájában nem is illett volna rá az uniformis, bár a német tábornokok abban voltak, igaz, hogy rangjelzés nélkül.

IGY ÉL WEILHEIMBEN A KORMÁNYZÓI CSALÁD

Hamar befejezzük az emlékezéseket, mert visszalért az asztalhoz ifj. Horthyné, akitől szívesen hallok, hogy hivatalában engedélyt kért, s így tovább maradhat és én máris kérdezhetem:

— A kormányzó úr magával vihette fogságába hűséges inasát?

— Igen. Az amerikaiak jól bántak vele, ezt is megengedték. Miklós nevű régi inasa volt vele — vezetéknévére nem emlékszem jól, azt hiszem: Szentmiklósi — és vele van most Weilheimben is. (Későbbi információ szerint csak egyideig lehetett vele a fogságban.)

— A kis villában laknak még? Hír szerint három szobában?

— Ott laknak, de nem három szobás. A manzard-szobákkal együtt nyolc szoba van a villában.

— Ez azonban, mint tudjuk, nem jelenti ugyanazt, mint otthon, nálunk. Ismerjük ezeket a német házakat, ahol jóformán csak a nappali szobák fűthetők. Most is a weilheimi magyar táborból kapja élelmezését a kormányzói család?

— Igen. De már nem elkészített állapotban, hanem nyersen, kiadagolva és otthon főzik meg.

— Akkor így, szerencsére, a kormányzó úrnak már nem kell a láger tömegkosztján élni, melyről panaszokat hallottam. Tüzelőjük van-e elegendő?

— Azt hiszem. Az amerikaiak nagyon előzékenyek hozzájuk. Amikor én novemberben ott jártam, még nem voltak tüzelőgondjaik.

— Azt hallok, a magyarok is visznek tüzelőt, rőzsét és vágott fát. Hogyan él a kormányzó?

— Hogyan? Mint a többi, Németországba került magyar. Egyszerűen, szerényen, visszavonultan.

— Dolgozik-e emlékiratain?

— Nem tudom. Nem hallottam róla. Menjen el hozzá szerkesztő úr és kérdezze meg. Nincs nagyon messze Weilheim.

— A másfélszáz kilométeres távolság nem is riasztana viszsza, ha olyan egyszerű volna az amerikai zónába utazási engedélyt kapni. De nem az. Igen érdekes beszélgetés volna, ha a

kormányzó úr őszintén szólhatna. Azt hiszem azonban, hogy ennek még nem jött el az ideje.

Itt most megint átvillan rajtam egy, a kormányzóval kapcsolatos régi emlék. Mit szólna hozzá, ha megemlíteném?

Abban az időben, amikor kormányzóvá választották — amikor vele kapcsolatosan a kormány hibájából egy kis történelemhamisítást is követtem el, mert el nem mondott avató beszédet közöltem, — a parlamentben naponta együtt lévén történelmi személyiségekkel, mint Apponyi Albert gróffal (akit sokan kívántak kormányzónak), Andrássy Gyula gróffal, a monarchia egykori közös külügyminiszterével és az akkori Magyarország más nagyjával, egyéb területeken irodalmi és sajtónagyságokkal, mint Rákosi Jenő, Herczeg Ferenc, művészeti, társadalmi s egyházi vonalon Zalatól, Karlovszkytól kezdve mindazokkal, akik számítottak, a színházi és filmvonalon is, József kir. herceggel, s fiával, József Ferencsel, Prohászka Ottokár püspökkel, a nagy egyházi íróval, stb. arra gondoltam, hogy együttlétünk során kis piros bőrkötéses autogramkönyvecskémbe megörökítem aláírásukat, meg is tettem, majd egykor ezeket használva fejezeteimül, megírom róluk visszaemlékezéseimet.

Természetesen a kormányzó aláírását is szerettem volna köztük látni. Kabinetirodájának főnöke, Bartha Richárd, akit erre kértem, csak maga írta alá, mert, mint mondotta, a kormányzó nem adhat autogramot. Miért? Nem tudta indokolni. Tán azért, nehogy visszaélés történhessék vele? Nem tudja. Bosszusan mondtam neki:

— Akkor egyelőre, sajnálattal lemondok a kormányzó aláírásáról. Remélem, azonban, hogy eljön az idő, amikor aláírása is bekerül a kis piros könyvecskébe. Ha előbb nem, akkor, amikor már nem lesz kormányzó...

IFJ. MIKLÓS HALÁLOS VESZÉLYEK UTÁN UJRA A CSALÁDNAL

És, íme, eljött ez az idő. Ha nála járnék, s megemlíteném, alighanem fájó pontot érintenék... Hisz ezt az időt hazánk pusztulása árán éltük meg. Gondolkoztam azon: említsem menyének? Inkább ne. Helyette a család egészségi állapota felől érdeklődök. Nincs hiba.

A kis Istvánkával se volt baj?

— Hála Isten, nem. Mindannyian jól vannak. Uram is, aki szintén megérkezett hozzájuk Olaszországból.

Érdeklődéssel veszem a hírt, hogy ifj. Miklós is megérkezett a családhhoz és szölok:

— Akkor együtt van az egész család. Éppen érdeklődni akartam, mi van a követ úrral? Súlyos volt-e sebesülése, amikor a Gestapo emberei törbecsálták és lövöldözés közben megsebesült, állítólag a vállán?

— Közvetlen tudomásom nincs róla, — válaszolja — csak annyi, amennyit másoktól hallottam.

— Annak idején, a kritikus október 15-én a Magyar Távirati Iroda kiadásában illetékes helyi nyilatkozatként rövid közlésben kiadtuk, hogy ifj. Horthy Miklós követet a német biztonsági rendőrség tagjai elfogták és a követ elfogatása közben megsebesült. Ez a hír azonban a kormányzó aznapi, a fegyverszüneti tárgyalásokat bejelentő hadparancsa, a német beavatkozás és az uralomváltozás következtében akkor mindjárt nem került a sajtóba. Egyes túlzott hírek szerint a követet ellenállása miatt a Gestapo emberei agyonlőtték. Másnap hitelesnek látszó értesülést kaptam, mely szerint a lövöldözés közben a követet védő detektívek, vagy testőrök közül esett el valaki, a követ azonban csak a vállán sebesült.

— Igen, én is így hallottam uram fogságbaesésének történetét.

— Hova került azután?

— Először a hírhedt manthauseni koncentrációs táborba vitték, majd aztán több hasonló KZ-t is megjárt.

— Tehát nem teljesítették a kormányzónak tett német ígéretet, hogy visszaadják fiát. Eppen a napokban olvastam hozzárm került pesti kommunista lapban a Szálasi Ferenc elleni vádiratot. Ebben egyebek közt az is áll, hogy Szálasi ismétleten tárgyalt a német fogságban lévő kormányzóval lemondását és az ő megbízatását illetően. De csak a negyedik tárgyalásnál, várbeli csomagolása közben sikerült a visszalépő és Szálasi miniszterelnökké kinevező írást aláírni vele fia visszaadásának ígéretével.

— Ezt nem hiszem, — mondja felcsattanó, éles hangon ifj. Horthy Miklósné.

— Miért?

— Ezt nem hiszem, nem hiszem, — ismétli izgatottan.

Hiába faggatom. Majd azt kérdezem, hogyan került férje olasz földre?

— Amerikaiak szabadították ki német fogságból, — válaszolja, — és levitték Capri szigetére.

— Igen, továbbra is fogolyként Kállay Miklós volt miniszterelnökkel együtt.

— De ő rövid ideig volt ott, — válaszolja — mert az amerikaiak Capriban szabadonbocsátották uramat, aki azután Rómába ment. Onnan amerikai segítséggel Párison át jutott Né-

melőrszágba és karácsonyra már ő is szüleivel együtt ünnepelehetett Weilheimben.

— Nagy öröm lehetett akkor, amikor a háború viharától tíz és tízezer család él szétszakítottan. Készül a követ úr wangen-i látogatásra szűkebb családjához, önhöz s leányaihoz?

— Igen, de hogy mikor sikerül ez, nem tudjuk.

EMLEKEZÉS A HORTHY-FIUKRA

Elmesélem, hogy férjét és kormányzóhelyettesként hősi halált halt István testvérét diákkora óta ismerem. Annakidején, mikor 1919 végén és 1920 elején a fővezérség a Gellért-szállóban székel, információs látogatásaim során ismételten találkoztam a két Horthy-fiúval és az akkor már bakfisleány, bájos testvérükkel, Paulettel. Utóbbinak társaságában volt egyik fiatal tüzérhadnagy, műegyetemi hallgató rokonom, Nádházy Béla is, aki akkor mint ú.n. T-tiszt, vagyis „tudósító”, kémelhárító is szolgált, aki egyideig komoly vetélytársa volt a később Paulette férjévé lett Fáy Istvánnak. Jól emlékszem, hogy egyik alkalommal a folyosón összefutva újságolta nekem:

— Siessen Magasházy szárnysegédhez, érdekes hírrel szolgálhat.

A testes, feketehajú, szürös-szemű Magasházy László akkor tűzérszázados szárnysegéd — később tábornok, képviselő és a Nemzetvédelmi Keresztesek Szövetségének elnöke, a második világháború idején nemzetőrzászlóaljának is parancsnoka, mely alá magam is tartoztam, — élénken siet elém íróasztalától, s egy kis tört mutat.

— Nézd csak — mondja, — ezzel a törrel akarta egy merénylet leszarni a fővezért, de idejében elfogták.

Ezen az egy merénylet-kísérleten túl, — mesélem tovább Horthy hozzátartozóinak, — nem is tudunk másikról, csak később, a forrófejű Wirth nemzeti szocialista képviselő próbált ellene a második világháború alatt elfogatási merényletet szervezni, de leleplezték, s társaival együtt elfogták. Kiderült, hogy nem akarták megölni a kormányzót, hanem arra kényszeríteni, hogy vezérüket, Szálasi Ferencet — aki minderről nem tudott és később helytelenítette — nevezze ki miniszterelnöknek. Wirthet elítélték, de a megszálló németek kiszabadították. Erről tudnak, de arról már nem, hogy aztán az ostromlott Budán, a Naphegyen bombatelitalálást pusztított el a kalandos terveket szövő Wirth képviselőt.*

Érdeklődéssel hallgatják elbeszélésemet. Aztán arról szólok, hogy ifj. Horthy Miklóssal felnőtt korában ritkán volt érintke-

zésem. Utoljára akkor, amikor a Magyar Távirati Iroda és a Rádió sportegyesületének klubházát avattuk fel, már nem vesztélytelen, háborús időben. A híres, gazdag cukrász-dinasztia, a Gerbaud-család hüvösvölgyi, párholdas erdei, parkos telekkel övezett nyaralóját vásárolta meg sportegyesületünk, a meglévő egy versenyteniszpályához még háromat készíttetett, aztán modern tekepályát építtetett, majd a nyaralót szép, nagy teremmel is rendelkező klubházzá alakította át.

A házavató ünnepségen részt vett ifj. Horthy Miklós követ is. A MTI elnöke, leveldi Kozma Miklós — aki belügyminiszter, majd kárpátaljai kormányzói biztos is volt — fogadta és kalauzolta körül a sporttelepen.

Ünnepi bemutató teniszverseny is zajlott le, melyet a vendég is végignézett. Feleségem, mint az egyesület teniszbajnoknője Szentpétery Jánossal, a szakosztály elnökével játszott és állandó tapsok közt úgy kitétek magukért, hogy a vendég is nagy elismeréssel gratulált teljesítményükhöz. Megemlítette, hogy édesapja, a kormányzó is nyert fiatal korában teniszbajnokságokat és most is egyik legkedveltebb sportja a tenisz.

Ez igen népszerűvé tette köztünk, versenyzők közt. Magam is az egyesület kizárásos férfi egyes bajnokai közt voltam — negyvenöt éves koromban számos, nálam fiatalabb versenyzőt kellett legyőznöm ehhez, — s az utolsó 1944. évi szezonban a fájdalmas „teniszkönyök” miatt távolmaradó feleségemnek Zsuzsa leányunk lett utóda a teniszbajnokságban tizenöt éves korában, s éppígy vegyespárosban velem a második. Amikor megemlítem, hogy országos ifjúsági mérkőzéseken ugyanakkor nagy küzdelemben vitte el előtte a második díjat egy Splényi báróleány, Sonja megjegyzi, hogy látta ezt a nagy küzdelmet, melyben Zauzsa csak kis különbséggel lett harmadik. Azért volt számára leányom ismerős, de eddig nem tudta, honnan.

*Horthy ellenes más merénylet-kísérletről, tervről otthon nem szereztem értesülést, de Amerikában igen. Eckhardt Tibor mondott el nekem ilyent az ő és Montgomery követ romantikus életéről készülő könyvem számára. Régi barátja volt a kormányzóval is jó viszonyt tartó Leon Orlovskij lengyel követ, akivel Lengyelország leverése után 1941-ben együtt hajózott Amerikába. A volt lengyel követ sikertelen tyúkfarmos kísérlet után bekerült az Office of War Information nevű szervezetbe, mely Davies volt moszkvai követ vezetésével működött, aki Sztalint népszerűsítő könyvet írt. „Nem neked való hely ez,” — mondta Eckhardt Orlovskijnak. És a volt lengyel követ hamarosan tapasztalta: valóban nem. Mivel tudták, hogy Horthyval jó viszonyban volt s a budai Várbeli helyzetet ismeri, azt a megbízást adták számára, hogy térjen vissza Budapestre és kövessen el merényletet a kormányzó ellen. Felháborodva utasította vissza a megbízást s azonnal kilépett az Eckhardt magyarság-szolgálat ellen is sokat áskálódó szervezetből.

KÉT ROKON ÁLLAMFŐ EGYMASSAL SZEMBEN

Azlan visszatérek kérdéseimmel a kormányzóra. A szabadonbocsátás azt is jelenti, hogy nem adják ki ellenségeinek?

— Azt hiszem, — válaszolja menyé — így lehet.

— Eppen ma hallottam arról a rádióhírről, — folytatom, — melyben közölte a pesti kormány, hogy a „nyugatosoknak” minősített, Németországba került tiszteket elbocsájtották a hadseregből. Gyalázzák a szovjet elleni harcban kitűnt, vitéz magyar honvédséget, s magját, a Szegedről 1919-ben elindult nemzeti hadsereget „Horthy-hordának” titulálják. Mit érezhet a kormányzó, ha ilyent hall a rádióban?

— Elképzelhető.

— Hallgat rádiót?

— Valószínű.

— Így változik a világ. Ugyanakkor azt is hallottam a rádióban, hogy az országvesztőként emlegetett Károlyi Mihály gróf forradalmi köztársasági elnököt, aki a hatalmat a fogházban ülő kommunistáknak, Kun Béláéknak adta át, s akit a törvényhozás és a független bíróság hazaárulónak nyilvánított és vagyonvesztésre ítélt, most a szovjetprotektorátus alatti kormány rehabilitálta, „érdemeit” törvénybe iktatta és elkobzott vagyonát visszaadta.

Bizony: tempora mutantur... Mit szólhat ehhez a kormányzó?

Hallgatás követi szavaimat.

Most veszem észre, milyen furcsa is ez a helyzet. Az utolsó negyedszázad két magyar államfőjéről beszélek, akik egymással élesen szemben állottak. Egyik balról, másik jobbról.

És azokat, akik itt ülnek velem a németföldi UNRRA-étteremben, mindkettőhöz családí, rokoni vonatkozások fűzik. Ifj. Horthy Miklósné Károlyi Consuela grófnőt csakúgy, mint a másik két Károlyi grófnőt...

Furcsa... furcsa...

Érthető a hallgatás.

Ifj. Horthyné már menni készül. De még nem is beszéltünk róluk, itteni életükről, kimenekülésük körülményeiről, sorsuk alakulásáról. Jelzem pár szóval, mit hallottam Isnyben történt dolgairól. Megerősíti, hogy a Bürgermeister kiutasította őket. Még pedig azzal, hogy 24 óra alatt tartoznak elhagyni a községet. Azóta a vadembert már felváltották. Igaz, hogy házigazdájuk is kellemetlenkedett?

— Igaz... A háziak is gorombák, neveletlenek, utálatosak voltak. Viszont a wangeniek nagyon jók.

— És a kijutás Németországba?

— Olyan volt, mint annyi más magyaré, bombázás közepette. De ezt majd Sonja, akivel együtt jöttünk, elmondhatja. Nekem most már igazán mennem kell...

Bucsúra nyújtja kezét, s elsiet, de aztán perc múltán visszatér:

— A kenyereket itt felejtettem, — mondja és hóna alá csap egy csomagolatlan barna, kilós UNRRA-kenyert, amilyent időben mi is kapunk. Olyan furcsa az asztrachán-bunda és a segítőszervezet adomány-kenyere — együtt. A múlt és a jelen jelképe...

„DISZNÓ MAGYAROKKÉNT” SZIDTAK A KORMÁNYZÓ UNOKAIT

Most Károlyi grófné felé fordulva szólok:

— Sonja nagy diplomata. Igen óvatosan nyilatkozik. Vagy sehogy. Halljuk, mit tud felhozni mentségére?

— Mit jelent az, hogy „mentségemre”?

— A bíró tette fel így nálunk a kérdést a vádlott felé, s ott-hon szólásmondássá vált. Egyszer azt említette nekem, hogy menekülési útjukon történt néhány érdekes dolog. És pedig...?

— No, igen, a bombázás körül. De hát ez is sok emberrel megtörtént.

— Persze, velünk is nagyon sok, különösen, mikor beért a szovjet front, sőt bezárult mögöttünk, aknáztak is bennünket, s lőttek a levegőből és amikor már azt hittük, vége mindennek, akkor jött mentésünkre a nagypénteki csoda... a frontból való menekülés... Hát, ha hasonló sok emberrel történt is, mint magukkal, viszont ez a sok nem tartozott a kormányzó családjához. Tehát hogyan is volt?

— Családunk 1944. december 13-án gépkocsin indult Szentgotthárdra. Nyolcan voltunk, csupa nő, — illetve volt velünk még egy fiú is, az öcsém. Vagyis Consuela nagynéném, két leányával, édesanyám, két leánytestvérem, én és a szobalány. Ausztriában kifogyott a benzinünk, a németek nem adtak, s így ott kellett hagynunk a kocsit. Később hallottuk, hogy a kocsit egy osztrák elvitte és eladta.

— Mindegy, — mondom, — ha később jöttek volna, amikor mi, akkor úgyis elvették volna a német hatóságok. Szekereken is vagyonok maradtak a hosszú útvonalakon, amikor a kocsisor megmerevedett, leállt és gyalogfutásban mentette mindenki az életét, mint magunk is.

— Vonaton folytattuk utunkat, — meséli tovább Sonja, — s ahogy a front közeledett Ausztria, majd később Németország felé, egyre beljebb törekedtünk nyugatra... A vonaton szörnyű volt az utazás. Képzelve: nyolc nő férfi nélkül csomagokkal olyan vonatokon, amelyeknek a lépcsőjére is nehéz volt feljutni. Az volt a szerencsénk, hogy egy német katona, — intelligens berlini fiú — segítségünkre volt az átszállásoknál. Szörnyű volt, amikor a légi gépfegyverezések elől bújni kellett az árokba, futni a mezőre. Ettől eltekintve is sok a kellemetlen emlékünkhöz az útról...

Egyebek közt az is, amikor egy német asszony kedvelt kis ölelőnként ki akarta dobni a vonatból a zsúfoltság miatt, s amikor ezt elleneztük, a vita hevében „schweine ungarn”-nak, disznó magyaroknak nevezett bennünket... És le kellett nyelnünk a sértést, nehogy a sok német bennünket is kidobjon a vonatból a kiskutyával együtt...

— Tehát a tragikus sorsú szövetséges állam fejének unokái, menyé, sógornői — jegyzem meg, — „disznó magyarokká” lettek abban az országban, melynek tragikumát köszönhette...

De most a grófnét kérdezem: mit érthetett ifj. Horthy Miklósné az alatt — amit nem tudtam vele tisztázni, — nem hiszi, hogy a kormányzót fia visszaadásának ígéretével kényszeríteni lehetett volna a lemondásra, utóda kinevezésére?

— Nem tudom...

— Mégis: olyan keménynek ismeri a meny az apóst, hogy ilyesmivel se lehet ráhatni?

— Nem tudom...

— Hisz a kormányzó elvesztette Paulette leányát, — miután kicsi korában két leánykája is meghalt, — aztán kormányzóhelyettes István fiát, majd özvegy vejét, — az önékhöz tartozó Károlyi grófot — majdnem annyi sorstragédia érte, mint egykori urát, a császár-királyt, Ferenc Józsefet, — s utána erőszakkal elragadták utolsó gyermekét, Miklós fiát, akinek élete szintén veszélyben volt. Megmentésével mégis csak lehet hatni az apára...

... De nincs válasz... Ugy látszik, nemcsak Sonja óvatos diplomata, hanem édesanyja is.

Még annyit tudok meg, hogy a nyolc nő április 13-án érkezett a kellemetlen emlékével Isnybe, ahol hosszú ideig kellett elszénnedniük a piszkálódást, sőt üldöztetést a kiutasításig, amikor eljön két óra és a grófnővel együtt mennünk kell a kellemetlen oltásra...

A következő hetek — február utolsó, március első részében — újabb izgalmakat hoztak Wangenben és Weilheimben a kormányzói családra, de az egész magyar menekült népre. Február 27-én és 28-án rádióközvetítésben adták Budapestről Szálasi Ferenc és kormánya tagjainak kirakatperét a Zeneakadémia nagyterméből. Már az a tény megrendített, hogy a Zeneakadémia nagytermének hatalmas színpada, melyen egykor magam is tartottam előadást, így a névmagyarosító és magyarabb magyarság mozgalom tízéves jubileumán 1940-ben a rádió is elvitte innen milliós hallgatóságának hazafias érveimet —, most kormányfőriak állnak a bitó árnyékában... Szörnyű...

Akinek alkalma volt, megdöbbenéssel hallotta a Szálasi-kormány tagjainak az utolsó szó jogán elmondott beszédeit. Melyekből kitűnt, hogy Hitler elhitette: az új fegyverek — s az atom — alapján nem maradhat el győzelme. (Aminek lehetőségéről ezidőben Churchill angol miniszterelnök is szólt.) Szőlősi Jenő miniszterelnökhelyettes drámai kijelentése szerint Hitler budapesti képviselőinek a népbírók előtt tett vallomásai lelkiileg őt teljesen kifosztották és mély megbánásra bírták, mert akkor biztatták további kitartásra, s készítették harcra ezt a kis nemzetet, amikor mostani beismerésük szerint már nem bíztak a győzelemben.

A halálos ítélet már ott lebegett fejük felett és ugyanekkor közölte a rádió, hogy a köztársaság elnöke — a „palástos hóhér” nevét kiérdemelt Tildy Zoltán — „engedélyt” adott Dr. Imrédy Béla v. miniszterelnök halálos ítéletének végrehajtására és február 28-án Horthy egykori miniszterelnökét hasonlóan, mint Bárdossy László v. miniszterelnököt, golyóval kivégezték. Mit érezhet a kormányzó e hírek hallatára? Ha volt is ellentét egykori kormányelnökével, s mindvégig ellenzett utódával, tragikus sorsuk, mely előre veti több volt miniszterelnöke és minisztere sorsának sötét árnyát, őt is megrendítheti. Ahogy megrendítette a menekülteket.

Különösen, mikor feje felett is ott lebeg a jugoszláv kikérés és e napok rádióadásai szerint most meg a csehszlovák kormány hasonló akciójáról jönnek hírek, mert a németek, magyarok írtásában előljáró Prága is „háborús bűnösneként” bíróság elé akarja állítani. A családja joggal rémülködött.

Nagy a szükség az amerikai és angol jóindulatra, a kiadatási kérések elhárítására, mert akár szerb, akár cseh, akár orosz, akár pesti kommunista népbírók elé kerülne, sorsa ugyanaz lenne, mint a fentieknek és azoknak, akiknek kivégzési hírét e hetek rádióadásai hozták.

Vértől piroslottak, gyásztól feketéllettek e hírek, melyek szerint márciusban, röviddel Imrédy agyonlövésével után bitón kivégezték Szálasi Ferenc nemzetvezetőt, s vele együtt kormánya volt tagjait: Vajna Gábor belügyminisztert és Beregffy Károly honvédelmi minisztert, úgyszintén Gera József kormányzótanácsai tagot, Előzően akasztották Pálffy Fidélt gróf földművelésügyi minisztert (akinek búcsúleveléről szoltam) és Budinszky László dr. igazságügyminisztert, majd lötték agyon Dr. Rajniss Ferenc újságíró-társunkat, kultuszminisztert, aki képeslapjában oly szép emléket állított Horthy István kormányzóhelyettesnek.

És ítelték halálra és végezték ki futószalagon Horthy immár harmadik v. miniszterelnökét: Sztójay Döme tábornokot, aki a német megszállás idején súlyos betegen, jórészt szanatóriumban töltötte kormányzása idejét, melyre parancsot kapott legfőbb hadurától, mint a németek felé posszibilis volt berlini követ.

A kivégzettek közt volt Dr. Reményi-Schneller Lajos, aki nemcsak az utolsó koalíciós nemzeti kormánynak volt pénzügyminisztere, jóval előbb több Horthy-kormánynak, így Kállay Miklós kormányának is. Valaha mint bátyám bankjának, az Egyesült Takaréknak vezérigazgatójával, kiválónak ismert pénzügyi szakemberrel együtt akcióztam, mint a fővárosnál uralmon lévő kereszténypárt kerületi ügyvezető elnöke, törvényhatósági bizottsági póttagja a Községi Takaréknak megalkotásán.

Ennek lett első vezérigazgatója Reményi-Schneller, s aztán került a pénzügyminiszteri székbe, utóda pedig budahegyvidéki elnöktársam, Dr. Liptay Lajos a vezérigazgatói székben, s az is maradt, egyben felsőházi tag a háborús összeomlásig. Ő idejében kimenekült, s később német földön felvehettem és tarttattam vele az összeköttetést, mint az Európai Felszabadító Bizottság elnökével Amerikából is.

Az ugyanez időben szintén halálraítélt volt Horthy-miniszterek: Rátz Jenő v. honvédelmi miniszter, Szász Lajos pénzügyminiszter és Kunder Antal iparügyi miniszter csodálatosképpen kegyelmet kapott életfogytig tartó börtönre csak azért, hogy ott lassú halállal pusztítsák el.

(Meg is tették az első kettővel, csak a fiatal, erőteljes katonafizikummal rendelkező Kunder Antal bírta ki és az 1956-os szabadságharc során kiszabadult és szabadföldre menekült.)

Mit érezhetett, mit gondolhatott Horthy Miklós, amikor e döbbenetes vérengzés hírei eljutottak hozzá? Hisz az indokolás rendszerint „háborús bűnösség” volt. Magyarok egymás közt sokat vitáztak azon: ha a döntéseket végső fokon meghozó kormányzó esetében a nyugati szövetségesek nem találnak „háborús bűnösséget”, ami egyedül helyes és felel meg a tényleges helyzetnek, akkor miért engedik futószalagon kivégeztetni egykori

kormányának és az utód, az utolsó koalíciós nemzeti kormánynak tagjait?

Sem Németországban, sem Olaszországban nem folyt olyan vérengzés, mint a háború által magával rántott csonka, szovjet-megszállás alá került, legázolt, nőinek tízezrével meggyalázott kis hazánkban. Ez egykor — a nürnbergi bíraskodással, a szovjetekkel azonos bírói pulpituson ülő amerikaiakkal — egyszerűen székelye lesz a szabadság hazájának, melynek egyenruhájában Himler Márton, az egykor a zsidó tanítóképzőből eltávolított, amerikai bányászokat megkárosító „ezredes” vezetésével garázdálkodó fejvadászok, feketézők bandája vérdíjért hurcolta haza osztrák és német földről a vezető katonákat és nemzeti kormányfőfiakat, akik aztán a sztalinai politikai gyűlölet tobzódásának áldozatul estek.

A „MONOKLIS SIRÁSÓ” ÉS VITÉZI RENDJE ELTÖRLÉSE

Egyik ilyen vitázó társaságban valaki felvetette azt a kérdést: Mi lenne, ha a már 77 éves kormányzó — aki annyszor került szembe bátran a sorssal — kijelentené, hogy a döntésekért ő vállalja a felelősséget, — ahogy Szálasi a vészbíróság előtt is emelt fővel tette és nem volt hajlandó visszavonni semmit, — és alárendeltjei helyett őt állítsák bíróság elé. Érdekes történelmi gesztus volna, hangoztatta a gondolat felvetője, méltó a Novara hőiséhez.

— Hiszen, — mondtak ellen többen — ha a régi nemzetközi jogalapon álló bíróságról lenne szó, akkor odaállhatna és megvédhetné igazát, de ne álljon oda olyan álbíróság elé, amelynél már előre kész a halálos ítélet.

Ahogy készen volt az éppen most soron következőknél, akiknél szintén nem volt kegyelem: Szöllősi Jenő h. miniszterelnököt, Kemény Gábor báró újságíró, fiatal külügyminisztert és Csia Sándor kormányzótanácsai tagot is kivégezték, mind a többi.

Abban a rádióadásban, mely Imrédy Béla agyonlövését jelentette, volt még egy híradás, mely hasonlóan szíven találhatta a kormányzót. Jelentette, hogy a „fasiszta jellegű katonai és politikai intézmények” felszámolása során gondnokot neveztek ki a Vitézi Székhez, vagyonának felszámolására. Nem tudjuk, milyen „vagyon” lehetett a magyar vitézség jutalmazására szolgáló, Horthy által alapított és a saját főkapitányságával működő hazafias intézménynek. Azt igen, hogy földhöz, házhelyhez, házhoz jutott arra érdemes vitézeket, akik hősiességükkel, vérük hullásával váltották meg erre a nemzet által fel-

ajánlott jogot. Azt hiszem, az ő kezükön van a Vitézi Szék „vagyon” és most tőlük fogják elvenni. (Nagyon soktól már el is vették.)

Legkedvesebb intézményének halálraitólése is megrendítette a kormányzót, akiben sok-sok hősi emléket keltett vitézi avatások óráinak remeniscenciái megfájdíthatták szívét...*

A szovjet kormány hivatalos lapja, a Pravda egyideig Horthyról, mint „a demokrácia sírásójáról” írt és háborús bűnös-ként támadta, utóbb azonban hasábjain nem esett szó róla. Anál több az ötágú vörös csillaggal megjelenő pesti szolgálókhozám a Ludas Matyi egyik korábbi 1945. november 4-iki száma, mely ismeretlen, kazetből hazatért írások közreműködésével Gál György társuk szerkesztésében jelenik meg.

„Halottak napján” cím alatt képet közöl a vörös élclap Horthyról, aki tengernagyi egyenruhában mikrofon előtt rádióbeszédet mond, papírlapról felolvas. Hogy karikírozott arcát olvasói előtt még ellenszenvesebbé tegye, „arisztokratikus” monoklit rajzol szemére, ami ügylátszik kommunista körökben bűnnek számít.

Szokatlan nekünk azért, mert sose láttuk, hogy ezt a nagy „bűnt” elkövette volna. Sok-sok régebbi és újabb fényképén se volt látható. Viszont magam elkövettem. Még pedig szemorvosom ajánlásával. Az állandó szemüvegviselés fárasztó volt, s he-lyesnek tartotta, hogy utcán, villamoson ne viseljem, hanem ha távolabb valamit rövid időre akarok látni, tegyek fel zsebben tartott monoklit a csíptetős szemüveg helyett.

Érdekes példát mondott el feleségem nagybátyja, Dr. Saly László prelátus, egyetemi tanár. Zsúfolt vonat folyosóján szorított el emberek mellett és majdnem leverte egy főhadnagy szeméről a neki se szimpatikus monoklit.

Nem állhatta meg, hogy rá ne szóljon:

— Látja, most majdnem levertem szeméről a monoklit. De minek is az ott, mikor nem is szép...

Erre a főhadnagy levette az egyes üveget és így válaszolt:

— Ezért, főtisztelendő úr, nézze csak... a fronton kilőtt szememet takarom el vele....

— Elszégyeltem magam, — tette hozzá a prelátus, — bocsanatot kértem és azóta másként nézek a monoklira.

A pesti élclap most a legfőbb hadurat gúnyolja a monoklis Horthyban, aki mögött drótkerítés látható a rajzon elesett katonákkal. Az aláírás:

... halálba küldtelek ugyan benneteket, de arra vigyáztam, hogy árvák ne legyetek, Horthy apátok mindenestre életben maradt...

Az elesett katonák felett dögkeselyűk szállnak és a kor-

mányzó élesen karikírozott, sasorrú arcának hátterét is hatalmas fekete dögkeselyű képezi. Azok csinálják ezt a kormányzóval, akikért népszerűtlenséget is vállalt és kitette magát és az országot Hitler haragjának s megsejtszásának... és akiknek éppen nem jó játszadózni a sasorral. És akik a „dögkeselyűt” nemcsak katonák millióinak, hanem polgárok, nők, gyermekek millióinak vágóhídra vagy haláltáborba küldőjében, patrónusukban — (ekkor még hihetetlen: utódai által is megtagadott) — Sztalinban találhatnák meg, aki előtt azonban csak alázatosan lefeküdni tudnak...

A nürnbergi perrel kapcsolatosan megint felmerül Horthy neve március 17-iki rádióadásban. Papen volt ankarai német követ kérte Horthy Miklós tanúkenti kihallgatását, — szerencsére nem személyesen, hanem csak írásban. Ugyanesak kérte Gusztáv svéd király, Halifax lord és Churchill meghallgatását.

*Egyik vitéztől később arról értesültem, hogy a Vitézi Széktől pénz is kőbzhattak el, mert mint az ő esetében is történt, — a várományos vitézek hērbeadott földjének hozadékát nagykorúságuk eléréséig a Vitézi Szék kezelte. Arra kérdésemre, hogy az így kezelt pénz mennyit tehetett ki és hány esetben osztottak ki vitézi házhelyet, hirtokot, nemkülönben összességében hány holdat tehetett ki a kiosztott föld, a Vitézi Rend egyik emigrációs vezetője nem szolgálhatott adatokkal.

A vitézi cím és szervezet eltörlése idején Horthy mint főkapitány nem hihette, hogy a szervezet az emigrációban is fennmarad, sőt bekerül az elismert lovagrendek közé Amerikában is. Horthy halála után József kir. herceg tábornagy lett a főkapitány. Amikor ő kilencvenedik születésnapja ünneplésére készülődés idején vadászat közben szívizélhűdésben elhunyt, a főkapitányi lisztségre kisbarnaki Farkas Ferencet választották, majd mikor ő 1978-ban nyugalomba vonult, József Ferenc kir. herceg fiát: József Árpádot, akit kiskorában Sigmaringenben még a megajándékozott gyermekek közt láttam. Ahogy ez alkalomból Farkasnak írtam: így múlt el felettünk az idő...

A HORTHY-LÁNYOK ÉS TENISZBAJNOKNŐ VARRÓNŐJÜK

Március végén megint előkerül nálunk ifj. Horthy Miklós családja. Feleségem Wangenben dolgozik Fohl Aladárnél egész héten át. Boldogok vele, mert nagyraértékeli finom munkáját. Hol tanulta, kérde Aladár is, hisz tudja, hogy otthon nem csinálta. Még nekem is hálásak, mikor megtudják, hogy ezt előrelátásomnak köszönhetik. Hogyan? El kell mesélnem nekik, Horthy Nicolet és Zsófi jelenlétében. Mint a Rákóczi-téri nőiparis-kola növendéke, kitűnt valamennyi kézimunkában és a varrásban rendkívüli ügyességgel. Már menyasszonyom volt 17 éves korában, amikor az iskola végeztével azt ajánlottam, hogy ismerős belvárosi divatszalonokban angol és francia szabásban,

varrásban képezze tovább magát mint fizető növendék, mert sose lehet tudni, mit hoz a jövő. Előttünk volt egy hegedűművész-növendék barátnőjének szomorú példája. Apja építésmérnök volt, jól keresett, szépen éltek. Amikor szívszélhűdésben hirtelen meghalt, édesanyja — vágyon nélkül maradván — fűzőfához kapott, varrási tanulással is kísérletezett, de mivel ez nem megy gyorsan, kénytelen volt kifizetéssel elmenni gépíró-nőnek, s bizony nyomorogtak. Jó megszerezni valami tudást, ha nem is kell azonnal értékesíteni. Így lett. Otthon feleségem csak magának s leányának készített házivarrónóval együtt ruhákat, de így konzerválta tudását, melynek most veszi hasznát, s amely súlyos menekült-helyzetünkben megmentője lett családjának.

— Széles területen nincs is olyan jólképzett, nagytudású, finomizlésű szabász- és varrónő, — hangoztatta Aladár hadnagy felesége, — ezért nem juthattunk mi a kedves Sári nénihez addig, míg a francia hiradóegység nőkatona el nem vonultak Essersweilerből. A hadnagykisasszonyok Párisban is báloztak, esküdtek szép ruháiban, s az itteni franciák is boldogan vennék, de nem áruljuk el nekik, mert akkor elvesztenénk.

A két Horthy-unoka is örülne, ha tőle kaphatna ruhát, de egyelőre az anyag megszerzése lehetetlen.

Nemcsak a Horthy-lányok és más magyarok számára. Erre ide idézhetem „A hadnagy” című írásom e pár sorát:

A lerongyolódott, mindenéből kifosztott Európa anyaghiányára megint újabb jellemző példa: a francia katonakisasszonyoknak feleségem most már kockás dunyha-huzatból készíti házi civil ruhát. A győztes helyzete se jobb e tekintetben a legyőzötténél. Sőt! Rosszabb. A német háztartásokban sokkal több a rejtett tartalék, mint a franciáknál. Új anyag nincs, tehát a régit kell felhasználni.

Igy kényszerülnek a francia katonakisasszonyok, hogy ilyen anyagot is feldolgoztassanak és német dunyahuzatot viseljenek háziruhaként. A tapasztalat egyre többször mutat arra, hogy ilyenféle anyagból nemcsak maguknak készíttetnek ruhát, hanem otthon maradt női hozzátartozóiknak is.

Szabadságról Franciaországból visszatérőktől halljuk, hogy ott nagyon drága a ruhanemű. Egy öltöny ára kétezer frank, s ugyanakkor a kisebb tisztviselő havi fizetése ezeröttszáz, szakmunkás napi bére hetven frank. Nem csoda, ha a dunyahuzatból készült ruhát is örömmel fogadják frankhonban.

Magyar-francia nyelvkönyvet nem sikerül szereznünk a párisi szabadságra menő francia barátaink segítségével sem. Pedig ott sok magyar él, — egyidőben százezerről hallottam, — s így bizonyára felkutatható volna a Quartier Latin könyvkereskedésében vagy kapualatti „könyvböngésződéiben” is. Viszont ért-

hető, ha a pár napos szabadságuk idején Páris örömeit habzsoló franciák nem kíváncsiaknak kutató munkára a poros könyvespolcok közé.

Igy aztán örömmel fedeztük fel Henri sergentnél franciánemet nyelvkönyvet. Kölcsön kértük. Tulajdonosa is tanult belőle, tehát csak időnként adhatta oda.

A két Horthy-lány gyakran járt azalatt Aladárékhoz, míg feleségem náluk volt, s megszerette a kedves társaságbeli nőnek bizonyult teniszbajnoknő-varrónőt. Nicolet volt köztük a szebb, nagyon hasonlított a szép Sonja unokahugához, Zsófi a kedvesebb. Ő azért is járt oda sokat, mert Aladárt és feleségének öccsét, a mókás, fiatal Dezsőt angol nyelvre tanította, — persze honorárium ellenében.

Aztán a barátkozás során kikönyörögték a kedves Sári néniét, hogy egy-egy blúzt, melyhez próbálnak anyagot szerezni, varrjon meg nekik.

Nagy érdeklődéssel hallgatták elbeszélését arról, hogy Aladárt diákkorától ismeri, mert Sanyi öccsének diáktársa volt és tüzérönkéntes társaként sokat járt hozzánk, míg aztán a szerencsétlen Sanyi reménytelen szerelme miatt öngyilkos nem lett. Aztán sokáig nem láttuk. Aladár közben tanár lett, s a háborús vihar sodort össze újra bennünket.

Azt meg — egyik könyvem anyagának epizódjaként röviden — én mondtam el nekik, hogyan? Amikor a gyalogmenekülés után az állandóan géppuskázott német katonai teherkocsikon és vonatokon kétheti éhezéssel kalandozás után Friedrichshafenbe vetett a sors, és a Ludovika légvédelmi tüzérsztyálya tettem látogatást, hogy családvédő törzsük segítségét kérjem, egy teremben nagy csoport tüzértiszt közül kivált egy hadnagy és meghatott szavak kíséretében borult a nyakamba:

— Kedves Pista bátyám, Isten hozott körünkbe...

Aladár volt ez a tüzérhadnagy, akit bizony évek múltán megférfiassodva, hetyke kis barna bajuszával alig ismertem volna meg. Persze, hogy jól esett abban a helyzetben, hogy a tisztnek egyike nemcsak a sajtóból, hanem személyesen is jól ismer és a többieknek szeretettel mutat be. Pedig már előbb kiderül, mikor nevemet hallják, hogy a legtöbb régi otthoni olvasóm és rádióhallgatóm, örül, hogy személyesen is megismer...

Számomra azonban nem öröm, hogy itt és így...

— Elhisszük.

— De megnyugtató, hogy parancsnokuk, Szigethy ezredes is barátságosan, kedvesen fogad és azonnal intézkedik, hogy a családvédő törzs keretében segítséget kapjunk. Az informatív beszélgetés után, melynek során sok kérdésre kell válaszolnom, mi történt utóbb honi földön, milyen helyzetben jártuk a ke-

szerves menekülési utat, mit hagyunk otthon, — Aladár eljön velünk az ideiglenes lakásszerzés útjára.

— És tudtak lakást szerezni az összebombázott Friedrichshafenben? — kérdi Horthy Zsófi, — mert nekünk még a sér tetlen falvakban is nehezen sikerült és még onnan is kiraktak bennünket.

— Nem volt könnyű. Aladárral bementünk egy gazdaházba. A konyha nagy asztalát körbeülő háziak válasza először elutasító volt. Hanem, mikor elmondtuk, hogy a letelepedési engedély megszerzéséig néhány napra végső esetben elfogadjuk alvóhelyül a szénapadlást is, ez meg hatotta őket. Egy intelligens férfi azt mondta, rendben van, délután jöhetünk a család tagjaival.

— No, ez szép, — mondja Zsófi — és tényleg a szénapadlás következett?

— Türelem, — szél feleségem, — volt még egy kis előzménye a beköltözésnek, Zsófikám. Ezt mondom el előbb. Párom azzal tért vissza Zoli fiúkkal az állomásra, hogy valami alvóhelyet biztosítottak, de mielőtt a gazdaházba megyünk, Aladár vendégei leszünk a gazdaház közelében az országút menti vendéglőben. Bennünket Zsuszával a menekültek segítésére küldött önkéntes jól megebédeltetett egy vendéglőben, Aladár tehát csak vacsorára láthat vendégül. Csomagjainkkal átvonultunk Seemosra és a vendéglőben csakhamar megjelent Aladár hadnagy, mögötte legénye, aki hatalmas, fedett porcellántálban gőzölgő, ínyesiklandozó ételt hozott: borjúpörköltet. Egy gömbölyű sarokasztalnál ültük körül a két hete nélkülözött meleg ételt és farkasétvágygal fogyasztottuk. Aladár csak nézett bennünket és utána elmondta, milyen különös élmény volt a kiéhezett család látványa, ahogy nekiesett a rég látott meleg ételnek. Zsuzsánál éjszakára meg is jött a következménye: rózsaszínben látta viszont gyomorfájdalmak közt...

— A szénapadláson? — kérdi Zsófi nevetve. — Halljunk többet a jó Aladárról.

— Kis türelem, — veszem vissza a szót, — Amikor a finom vacsora után átvonultunk a gazdaházba, az intelligens férfi fogadott bennünket, bemutatkozott:

— Hartmann mérnök vagyok, s vezetem is önöket szállásukhoz.

— A szénapadlás felé mentünk. No, ügylátszik, — súgtam oda feleségemnek, — a szénapadlás következik. De aztán elhaltunk mellette és kerítésen át egy Bodeni-tavi villa felé haladtunk gondozott, szép kertben. A mérnök bevezetett bennünket a villába, s legnagyobb ámulatunkra kijelentette: felesége gyerekeikkel a bombaveszély elől a hegyekbe ment, neki elég egy szoba, s az egész villa rendelkezésünkre áll. (Hej, könyv született aztán a nála töltött napokból.)

— No, ez aztán bizony nagy dolog volt, — szól Zsófi, — milyent nem kaptunk...

— Bennünket is úgy meg hatott, hogy azt hittük, álmodunk, — mondja feleségem, — várótermek köve, teherkocsik padlója helyett igazi ágy, modern villa szobái, s amikor elhelyezkedtünk, valóságos — fürdőszoba, képzeltetted, úgy éreztük, hogy a pokolból a mennyországba kerültünk. A mérnök nővére almaszörpöt és gyümölcsöt hozott és úgy vele, mint bátyjával barátságosan elbeszélgettünk kölcsönös háborús élményeinkről. Aztán úgy összebarátkoztunk, hogy felajánlották, maradjunk ott végleg. De a családvédő törzs, mely ott létünk során élelmezett bennünket, Achberg-Esseratsweilerbe szerzett nekünk letelepedési engedélyt, így április vége felé, a háború utolsó heteiben odamentünk, s ezért lehetek most én is itt a derék, kedves Aladáréknál, akik munkához is juttattak.

— Ó, én is hálás vagyok nekik, mert ugyanazt mondhatom, — szól Zsófi — s általuk nemcsak nyelvórai keresethez jutottam, hanem, remélem, ahhoz is, drága Sári néni, hogy legalább egy blúzzal felfrissített elnyűtt ruhatárunkat.

Hát bizony, valóban elnyűtt volt, úgy hogy amikor feleségem észre vette, hogy Zsófi szoknyája alul leszakadt, rászólt:

— Nehogy így kimenj az utcára, vesd le, majd megjavítom.

A Horthy-unoka először ugyan gyerekesen azt mondta: „egye fene, kicsire nem nézünk”, — de aztán mégis hálásan köszönte, amikor megjavítva kapta vissza szoknyáját.

Március vége felé hallotta feleségem, hogy ifj. Horthy Miklós Wangenben járt felesége és leányai meglátogatására. De mivel akkor már hazatérőben volt Esserats-ba, a leányokkal nem találkozott, s így nem hozhatott nekem információt a látogatásról.

Április elején Sigmaringenből, Hohenzollern székvárosából, ahova községünk területileg tartozik, levelet kaptunk az UNNRA-tól, hogy ellátásunk ügyében jelenjünk meg ott. Mivel eddig a wangeri UNNRA-hoz tartoztunk, nem értettük a dolgot, s nem akartunk Sigmaringenhez tartozni, hisz ez légvonalban száz, kerülő úton vonaton másfélszáz kilométernyire van tőlünk, míg Wangen csak tíz kilométerre. Nem lenne ésszerű bennünket innen oda átrakni. Bementünk a wangeri irodába ifj. Horthy Miklósnéhoz, akit arra kértünk, ha lehet, telefonon próbálja elintézni a dolgot Sigmaringennel, hogy ne kelljen odautaznunk. Főnöknője, egy fehérhajú, megnyerő modorú hölgy, aki angolul beszélt Horthynéval, azonnal érzékelte, hogy igazunk van, s utasította Horthynét, hívja fel a sigmaringeni irodát, s telefonon intézze el, hogy hagyjanak bennünket továbbra is náluk.

IFJ. HORTHY MIKLÓS WANGENBEN

A hallban várakozunk a telefonra. Közben Horthyné ismételtén kijön hozzánk beszélgetni, s elmondja, ő is szándékozott Sigmaringenbe utazni, hogy az ott élő Anna főhercegasszonyt meglátogassa. Azt hallotta, azonban Hámorynétől (akinek tiszt férje később szerepelni kezdett Vöröskeresztes vonalon), hogy az utat csak két nap alatt lehet megjárni és ott szállást kapni bizonytalan.

Meglepetéssel és örömmel hallom, hogy Anna főhercegasszony Sigmaringenben él, — akkor bizonyára férje, József Ferenc kir. herceg is és ha mennünk kell, meglátogatom, miután otthon nemcsak mint újságírónak, hanem mint rádió-előadónak is volt vele kellemes érintkezésem, együttműködésem.

Közben megjön Horthy Nicolette. Most tudom meg, hogy ő a fiatalabb leány, nem Zsófi, ahogy korábban tévesen hallottam. Nagyon szép, sápadt, finom arcát hosszú, erősen hullámos haj koronázza, s valóban amyira hasonlít Károlyi Sonja grófnőre mintha nem is unokatestvére, hanem édes testvére volna.

Röviden beszélgetünk vele, majd bevonul édesanyja hivatalába.

Pár perccel előbb itt járt egyik lovagja, Gaál Gyuszi, — egyik pesti evangélikus lelkész fia — azzal, hogy Nicolettal megbeszélte, itt találkoznak és együtt mennek moziba. Aladár hadnagy, aki szintén velünk volt, elküldte a fiút azzal, hogy a leány ma délutánra az ő feleségéhez ígérkezett, úgy látszik, ezt elfelejtette, így nem lesz mozi-program.

Közben megint kijön Horthyné, s a kandalló előtti padon ülve beszélgetünk ügyünkről, majd főnöknője is utána jön, s bekapcsolódik a beszélgetésbe. Horthyné tisztelettudóan feláll, amikor főnöknője odajön. Ez a főnöknő lehet előkelő amerikai vagy angol asszony, — de lehet, hogy otthon egyszerű középosztálybeli, — s pár hónappal előbb még boldog lett volna, ha mostani tisztelettudó beosztottja, a grófleány, s követné, excellenciás asszony vele érintkezik és bizonyára ő állt volna fel előtte hasonló helyzetben. Igaz, hogy ifj. Horthynénak se kellett volna akkor foglalkozni a mi ügyünkkel.

Mikor együtt bemennek irodájukba, a hallban Aladárral beszélgetünk. Érdeklődöm ifj. Horthy Miklós látogatása iránt. Elmondja, hogy amikor a követ néhány napra itt volt, és hallotta leányaitól, hogy velük milyen jó viszonyban vannak, ismerni kívánta őket. Meghívták feleségével együtt vacsorára.

A kormányzó fia, volt brazíliai követ fogságáról nem beszélt, csak arról, hogy amikor Olaszországban volt, eleinte a baloldal volt erősebb a politikai életben, de mire onnan eljött, akkorra

már a jobboldal erőre kapott, s hasonló volt az ereje, mint a balé, most pedig azt írták onnan a barátai, hogy a jobboldal a községi választásokon felülkerekedett...

(Később tudok meg róla sok részletet.)

— Azt remélem, — mondotta Aladárnak ifj. Horthy Miklós — hogy az osztrák és olasz példa szerint később Magyarországon is felülkerekedik a nemzeti gondolat híveinek ereje.

Most azt kérdelem a magyar hadnagytól:

— Kifejezte reményét, hogy édesapja visszatérhet, mint államfő?

— Ezt nem mondta, csak azt hangsúlyozta, hogy hisz a jobboldal felülkerekedésében.

— Sajnálom, hogy ezekben a napokban nem jártam Wangenben. Érdekes beszélgetést folytathattam volna vele. Kár, hogy feleségem se volt akkor nálatok.

— Ezt mi is sajnáltuk. Szóba került ő is és ifj. Horthy Miklós emlékezett arra a nagyszerű teniszmérkőzésre, amelyet a Magyar Távirati Iroda és Rádió Sportegyesületének klubavatásán nézett végig Kozma Miklós társaságában hűvösvölgyi szép pályákon. Megjegyezte: emlékezetes, szép nap volt az, szívesen találkozott volna az akkori bajnoknővel, s hogy vitéz leveldi Kozma Miklós, édesapja jó hiva, szegedi szárnysegéde, majd a Magyar Távirati Iroda és vállalatainak, így a Rádióknak is elnöke, aztán belügyminiszter, s később kárpátaljai kormányzó biztos — szerencséjére — nem élte meg a második háborúvesztést és magyarországi kommunizmust.

— Bizony így — szólok — MTI-beli derék gazdánk az elsőben addig, míg Szegedre nem menekült, vitéz, dallás huszárkapitány léteire fuvaroskocsisként élt a kommunizmus alatt. Élményeit „Összeomlás” című könyvében érdekesen írta meg. Mivel fontos szerepet töltött be az antibolsevista fronton, ő se kerülheti el most a szovjet szuronyok árnyékában felülkerült politikai ellenfelek gyalázkodását.

Érdeklődésére mesélek Kozmáról, múltjáról, MTI-beli emlékeimről. Hosszan várakozunk a telefon-összeköttetésre, van rá idő. Idegesít, hogy közeleg vonatindulásom ideje. Horthyné most ezzel jön ki:

— Kedves Aladár, Nicolette-nek munkát adtam, így ma délután nem mehet magukhoz, kérem mentse ki Klárinál. Fel tudnának jönni ma este 9 óra tájban hozzánk?

— Igen.

— Mert a telefonkapcsolás ideje bizonytalan, mindig szörnyen nehézkes. Lehet fél 9 is, mire Sigmaringent behozzák. Nem érdemes várni rá, — fordul felém, — ha sikerül összeköttetést kapni és lesz eredmény, akkor este közlöm Aladárral, aki továbbítja. Ha nem kapnak üzenetet, ez azt jelenti, hogy nem sikerült

velük beszéltem, s akkor utazzanak holnap Sigmaringenbe. Mindent megteszek, rajtam nem fog múlni semmi.

— Köszönöm kedvességét.

Ebben maradtunk. És Aladár ígéri, eredmény esetén próbálja telefonon közölni velünk — pék házigazdánk telefonja működik, — ha nem sikerül, akkor motorkerékpárján kiszalad hozzánk.

ÉJJELEI MENEDÉKHELY ÉS MAGYAR TÖRTÉNELEM SIGMARINGENBEN

Sem egyik, sem másik megoldás nem következett be, tehát nem sikerült a telefon-elintézés, mennünk kell. Feleségemmel és fiammal keltünk útra. Száz márkás útiköltséget, s két és fél napos fáradalmat elháríthatott volna a telefonbeszélgetés, mert a sigmaringeni vezető kérésünkhöz azonnal hozzájárult.

Szobát persze nem kaphattunk — ebben igaza volt Horthy-nak, — és egy zárda éjjeli menedékhelyén kellett töltenünk az éjszakát.

Ez az éjjeli menedékhely ugyan nem rajzolható oly komor színekkel, mint Gorkijé és általában az orosz íróké, de azért kellemesebb szállást is elképzelhettem, még a menekülés szalmazla (plusz orosz aknázás, légi gépfegyverezés izgalma) után is.

De költség, fáradalom, éjjeli tömegszállítás is megérte számunkra, mert szellemi és anyagi vonalon egyaránt eredménnyel járt utunk — a wangen UNNRA kebelében való meghagyáson kívül is. Az anyagi eredményt az jelentette, hogy sigmaringeni üzletek a húsvéti vásárra rendelték játékainkból.

Szellemi vonalon az jelentett eredményt, hogy már a hivatalban értesültem arról, hogy Anna kir. hercegasszony lelkesen akciózik a környékbeli magyarok érdekében. Azt tudták, hogy a Hohenzollern hercegek várkastélyában lakik családjával, de férjéről, József Ferenc kir. hercegről nem tudtak semmit. Nem élne együtt családjával?

A várkastély felé tartó utunkon az utcán is akadt egy öreg német asszony, aki elismeréssel beszélt a kir. hercegasszony tevékenységéről, de férjéről ez se tudott.

A hercegi, fejedelmi várkastélyt — melyben Petain francia államfő is menedéket talált egy ideig, miután a később Horthyék szálláshelyévé lett bajor kastélyt elhagyta — éppúgy megkímélte a bombázás, mint a várost és az itt, a fekete-erdei eredetű közeli kölyök-Duna hídjait.

Elgyönyörködöm egyik oldalon a Sváb Jura fenyőkoszorúza magas nyúlványában, a másik oldalon a Duna-kanyar fölé emelkedő, soktornyú várkastélyban, melynek tornyán most a fehér-

fekete Hohenzollern-lobogó helyet kék-fehér-piros francia zászló leng.

A katolikusnak megmaradt Hohenzollern-ág máig megtarthatta kis tartományát, melyben 43 vára, kastélya, esetleg már rommá vált kisebb-nagyobb várkastélya volt, míg a protestáns lett másik ág, a német királyi, császári trónra jutott, ahonnan az első világháborús vereség taszította le.

A régi magyar dicsőség, nagyság emlékei is előjönnek itt, Sigmaringen-ben — akár az achbergi várban — amikor arra gondolok, hogy a Zoller-ös a budai királyi várban vette át az emelkedés első lépcsőjét jelentő fejedelmi rangot a később német-római császárrá lett Zsigmond királytól.

Ez a budai vár azóta többször pusztult és ime, most megint súlyosan rongálta bomba azt a modern királyi várkastélyt, ahol az utóbbi két és fél évtizedben Horthy kormányzó székel, amíg német fogságba nem került.

Most meg ennek a pompás várkastélynak ura: Ferenc József Hohenzollern herceg van a szövetségesek fogságában München mellett, — mint SS-tábornok.

Olyan korban élünk, mikor fejedelmek, államfők, hercegek, kormányvezetők királyi kastélyokból börtönök mélyére zuhannak és köztük még tán a legkevesebb panaszra Horthynak van oka...

Amikor a várkastély keleti, modern jobbszárnyán érdeklődünk, megtudjuk, hogy Anna kir. hercegasszony vidéken tartózkodik jelenleg, de férje, József Ferenc kir. herceg itthon van. Ez jó. De odafenn a nevelőnő azt mondja, hogy a fenséges úr sétálni és dolgait intézni elment hazulról. Várjuk meg. Addig gyermekeivel beszélgetünk, akik valamennyien jól beszélnek magyarul.

BESZÉLGETÉS A NINCSTELEN JÓZSEF FERENC KIR. HERCEGGEL

Dél felé közeledik az idő, amikor a kir. herceg hazatér és meleg barátsággal, örömmel fogad. Délre jár, magam nem tartom az időt alkalmasnak a beszélgetésre, mégis betessékel bennünket feleségemmel és fiammal az egyik szobába, ahol zongora is áll.

Most rövid ideig beszélgetünk József Ferenc kir. herceggel, akit betegsége és az átélt izgalmak annyira megöregítettek, hogy idegen helyen nem ismernénk rá.

Délutáni második látogatásunk adott alkalmat hosszabb beszélgetésre, amikor gyermekeit a segítőszervezetnél kapott mézeskaláccsal és húsvétra saját-készítette játékaikkal ajándékozzuk meg.